

Karma Eğitim Sisteminin Terki ve Kız Çocuklarına Özel Okul Tartışmaları Çerçevesinde Alman Anayasa Hukukunun Paralel Topluluklarla Yüzleşme Pratiđi

Mustafa Yaşar DEMİRCİOğLU*

* Dr., Hukukçu, HrD eV- (Human Rights Defenders eingetragene Verein-Berlin). demircioglu@humanrights-ev.com.

GİRİŞ

Toplumsal yapıda meydana gelen değişimler hukuk alanında yeni sorunları ve tartışmaları beraberinde getirmekte ve hukuk devleti, bu değişimlere yine evrensel hukuk ilkeleri çerçevesinde çözümler üretmek zorunda kalmaktadır. Sanayileşme ile birlikte nasıl ki modern toplumlar kentleşme, çocuk işçilik, çalışma süreleri gibi yeni problemlerle yüzleşme ve hukuki çözümler üretme zorunluluğu ile karşı karşıya kaldıysa aynı şekilde çeyrek asırdır devam eden toplumsal kutuplaşma, dindarlaşma ve radikalleşme gibi Türk toplum yapısında meydana gelen sorunlarla da Türk hukuk düzeni yüzleşmek ve evrensel hukuki çözümler üretme zorunluluğu ile karşı karşıya kalmıştır.

Siyasal iktidarın, yeni bir toplum inşa etme ideolojisi çerçevesinde Türk toplum yapısında yaklaşık çeyrek asırdır yaşanan değişim ve dönüşüm, son günlerde cumhuriyet değerlerine karşı yürütülen rövanşist yöntemlerle Türkiye'nin milli eğitim politikalarını hedef almış görünmektedir. Çeşitli cemaat ve tarikatların yönlendirmeleri sonucu zorunlu ilköğretime yönelik verilen tavizler, son günlerde karma eğitim sistemine alternatif olarak kız çocuklarının ayrı okullarda eğitim hizmetlerinden yararlanmalarına yönelik devlet söylemi ile bir kez daha tartışmaya açılmıştır. Bu çalışma, benzer sorunlarla karşı karşıya kalmış Alman hukuk sisteminin, bu sorunlara ne şekilde çözümler ürettiğine yönelik emsal kararları Türk Hukuk sistemine kazandırmayı amaçlamaktadır.

“Anayasal ilke ve değerler”den verilen tavizler sonucu bu değerlerin “dini değerler” ile rekabete açılması Türkiye'nin çeyrek yüzyılda karşı karşıya kaldığı sorunların başında gelmektedir. Son zamanlarda Milli Eğitim politikalarında yoğunlaşan bu “değerler çatışması” hukuk dünyasının ilk kez karşı karşıya kaldığı bir sorun değildir. Almanya gerek ülkesinde göçmen olarak bulunan Müslüman nüfustan kaynaklanan toplumsal sorunlar ve gerekse radikal Hristiyan cemaatlerin laik eğitim sistemi ile yaşadığı sorunlar nedeni ile benzer tartışmalarla hukuk çerçevesinde yüzleşmek zorunda kalmıştır. Bu çerçevede Türkiye'de yaşanan tartışmalara modern hukuk düzenlerinin ne şekilde çözümler ürettiği konusunda Almanya Anayasa Mahkemesinin^[1] kararları yol gösterici olabilir. Bu çalışmada, Almanya'da

[1] Almanya Anayasa Mahkemesinin Paralel Toplumlarla yönelik kararları şunlardır:

BVerfG, Beschluss der 2. Kammer des Zweiten Senats vom 15. Oktober 2014 -2 BvR 920/14-, Rn. 1-33, http://www.bverfg.de/e/rk20141015_2bvr092014.html

bulunan Hristiyan mezheplerine müntesip radikal bazı ailelerin, dini ve ahlaki kaygılarla çocuklarını okula göndermemeleri, zorunlu eğitim hakkında mahrum bırakmaları, evde eğitim talebinde ısrar etmeleri ya da yine dini kaygılarla felsefe/etik dersinden muaf tutulma taleplerine yönelik Almanya Anayasa Mahkemesi kararlarına yer verilmektedir. Almanya Anayasa Mahkemesinin bu kararlarının, Türkiye`de benzer taleplerle zorunlu eğitim yükümlülüğünden tavizler koparmaya çalışan basta cemaat ve tarikat yapıları gibi paralel toplum örgütlenmelerinin talep ve isteklerine hukuki bir cevap niteliği taşıyacağı umut edilmektedir.

I. PARALEL TOPLUM KAVRAMI

Paralel toplum, esasen sosyolojik bir kavram olarak; bir ülkede bulunan toplum çoğunluğu ile entegre olamamış, dar homojen bir yapıda organize olan kendilerine ait değer yargılarının üstünlüğüne inanan, kendi mekânsal yaşam alanlarında toplanan, çoğunlukla devlete alternatif kurumlar ve örgütler üreten, çoğunluk toplumu ile rekabet halindeki toplumsal yapıları ifade etmek için kullanılmaktadır. Çoğunlukla göçmen kökenli azınlıkları içinde barındıran Avrupa toplumlarında sıkça rastlanan bir kavram olmakla birlikte aynı zamanda dini, etnik, kültürel ayrışma yasayan azınlıkları tanımlamak için de paralel toplum kavramı sıklıkla kullanılmaktadır.

Paralel toplumlar, çoğunlukla din, milliyet veya kültürel temelde ayrışma ile ortaya çıkmakla birlikte zamanla ideolojik boyut kazanmakta ve devlet düzenine alternatif ve devlet düzeni ile rekabet eden yapılara da dönüşebilmektedir. Zira çoğunluk toplumuna yönelik devlet tarafından üretilen çözümler, pratikler ve yöntemler reddedilerek kendilerine ait kurumsal yapılar oluşturulmak sureti ile devlet düzenine alternatif sistemler oluşturulmaktadır. Mekânsal ayrışmalarla ya da kreşler, okullar, hastaneler, mescitler, camiler vb masum gibi görünen örgütlenmelerle başlayan bu süreç en uç ve zirve noktasında, devletin mutlak tekelinde bulunan kuvvet

BVerfG, Beschluss der 2. Kammer des Ersten Senats vom 15. März 2007 -1 BvR 2780/06-, Rn. 1-49, http://www.bverfg.de/e/rk20070315_1bvr278006.html

BVerfG, Beschluss der 1. Kammer des Zweiten Senats vom 31. Mai 2006 -2 BvR 1693/04-, Rn. 1-33, http://www.bverfg.de/e/rk20060531_2bvr169304.html

BVerfG, Beschluss der 2. Kammer des Ersten Senats vom 29. April 2003 -1 BvR 436/03-, Rn. 1-14, http://www.bverfg.de/e/rk20030429_1bvr043603.html

kullanma (*Gewaltsmonopol*), cezalandırma (*Strafmonopol*) ve yargılama (*Justizmonopol*) yetkilerine kadar örgütlenme düzeyine ulaşabilmektedir. Kendi uyuşmazlıklarını kendi sistemleri arasında çözen, kendileri arasında kuvvet kullanabilen, cezalandırma sistemleri olan, kendi içlerinde vergi toplayan, kendi ibadethaneleri, okulları, kreşleri olan bu yapılar giderek çoğulcu toplulmdan kopmakta ve anayasal devlet düzeninin öngördüğü sistem ile yarışan ve rekabet eden alternatif/paralel bir yönetim sistemi oluşturmaktadırlar. Türkiye’de cemaat ve tarikatların şu andaki ulaştıkları seviye ve siyasi iktidarlardan elde ettikleri tavizler ülke içerisinde anayasal vatandaşlık değerlerinden kopmuş, ülkenin genel sorunları, idealleri, değerleri ve kaygılarını paylaşmayan, kendi paralel evrenlerinde kendi değerleri ile yaşayan pek çok paralel toplulmun ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Dini veya ideolojik “Paralel Topluluklar”ın kendilerine ait bir lider/yönetici kadrosu bulunmaktadır. Bu lider kadro, yönettikleri azınlık toplulmu ülkenin genelinden ve çoğunluktan ayırdıkları ölçüde güçlenirler ve iktidarlarını sağlamlaştırırlar. Silikleşen, kimliksizleşen, piyon haline getirilen bireyler artık büyülenmiş yığınlardan oluşmaktadır ve yönlendirilmeye açık hale gelmişlerdir. Lider kadro paralel toplulmu izole edebildiği, duvarlarını sağlam ve yüksek inşa edebildiği, paralel toplulmun bireylerini ideolojik olarak radikalleştirdiği ölçüde siyasi iktidarlara pazarlık şansını arttırabilmektedir. Lider kadro, bu yığınları çoğulcu toplulm ile entegre olmaktan uzak tutmakta, din, tarih, ideoloji, gibi araçlar kullanılarak ayırıştırma tahrik edilmektedir. Paralel toplulmun artık kurumsallaşmaya başlaması ile birlikte kendi kurumları, kendi kreşleri, okulları, hastaneleri gibi örgütlenmelerle kendi ihtiyaçlarını giderebilen azınlık toplulm kendi evrenlerinde yaşamaya alışmakta ve genel toplumsal değerlerin/toplumsal sözleşme değerlerinin süzölmüş hali olan Anayasaya bağlılıktan kopmaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere paralel topluluklar, ulusal ve uluslararası düzeyde göçten kaynaklanan sebeplerle ortaya çıkabileceği gibi, çoğunluk toplulmundan kopan sosyal, kültürel, dinsel azınlıklardan da kaynaklanabilmektedir.

Paralel topluluklar zamanla devleti de esir almakta ve kendi dar çıkarları doğrultusunda tavizler koparabilmektedir. Devlet, anayasal devlet düzenini ve anayasal vatandaşlık ilkelerinin gerektirdiği temel ilke ve değerleri koruyup savunmadığında çoğulcu toplula karşı olan ideolojik tarafsızlığını kaybetmekte, belli bir ideolojiye angaje veya o ideolojiden taraf olmaktadır. Devleti yönetenlerin, toplulmun genel çoğunluğu yerine çeşitli paralel topluluklarla

giriştiği bu menfaat ilişkisi bireyleri paralel toplumların kucağına itmekte ve genel çoğulcu toplumdan koparmaktadır.

II. PARALEL TOPLUMLARIN AYIRT EDİCİ ÖZELLİKLERİ

Siyasi iktidarların dini veya ideolojik motivasyonlarla ve dayatmacı yöntemler kullanarak “toplumu yeniden inşa etme” misyonu çerçevesinde kız çocuklarının ayrı okullarda eğitim hizmetinden yararlanmalarının önünün açılmasına yönelik düşünceler, toplumsal yapı ile entegre olamamış dini yapıların taleplerine devletin yenik düşmesinin açık bir göstergesidir. Devlet, baskın çoğunluğun talepleri yerine toplumdaki paralel yapıların/toplumların taleplerini incelemektedir. Bu önceleme veya tercih, azınlıkların temel hak ve özgürlüklerini pozitif yönde genişletme amacı ile değil tam tersine; uygulanması halinde uzun vadede toplum açısından tehdit oluşturacak ve toplumda dezavantajlı konumda bulunan kız çocuklarının aleyhine sonuçlar doğuracak şekilde tamamen dini ve siyasi motivasyonlarla yerine getirilmek istemektedir.

Aslında paralel toplum kavramı 1990’lı yılların başında, Doğu Avrupa’daki muhalif toplumsal grupların girişimlerini tanımlamak ve Doğu Bloku ülkelerinde sosyal karşı yapılar inşa etmek anlamında, pozitif anlam yüklenmek suretiyle medyada ve siyasi söylemlerde yerini almıştır.^[2]

Wilhelm Heitmeyer daha sonra göç tartışmaları için bu terimi bugünkü anlamıyla kullanmıştır. “Almanya’daki Türk gençleri için İslam önemli bir rol oynuyor” başlıklı makalesinde, “dini-siyasi grupların ‘paralel bir toplum’ yaratma tehlikesi” olduğunu belirtmiştir.^[3]

Hollandalı bir gazeteci olan Theo van Gogh’un İslamiyet’in kadına bakış açısı ile ilgili çekmiş olduğu bir belgesel nedeni ile Fas kökenli radikal İslamcı bir göçmen tarafından öldürülmesi ve aynı dönemde 2004 yılında Madrid, 2005 yılında Londra’da yaşanan saldırıların ardından “Paralel

[2] Thomas Meyer, *Die Bürgergesellschaft. Perspektiven für Bürgerbeteiligung und Bürgerkommunikation*, (Bonn: Dietz, 2002), 193.

[3] Wilhelm Heitmeyer, “Für türkische Jugendliche in Deutschland spielt der Islam eine wichtige Rolle,.” *Die Zeit*, 23.08.1996.

Toplum” kavramı giderek güncel tartışmaların konusu olmaya başlamıştır.^[4] Nitekim Alman Dil Kurumu, 2004 yılında yılın en çok gündemde olan ikinci sıradaki kavramının “Paralel Toplum” olduğunu açıklamıştır. Paralel toplum terimi böylelikle “sözde bir toplum varsayımı” ile ilişkilendirilmiştir. Paralel Toplum; çok kültürlü bir arada yaşamının başarısızlığının ve egemen toplumun değer ve normlarının tanınmamasından kaynaklanmaktadır.^[5]

Thomas Meyer’e göre paralel toplumun özellikleri; ‘Etnik–kültürel veya kültürel–dinsel homojenlik, toplumsal yaşamın her alanında neredeyse eksiksiz olarak hükmeden sivil toplum yapıları, kapsamlı ekonomik ayrışma, çoğunluk toplumunun kurumsal örgütlenme yapısının neredeyse tamamen kopyalanması, gönüllü ayrıştırma biçimi ve yerleşim temelli veya sosyal etkileşimli ayrışma/ayrıştırma’ olarak sıralanabilir.^[6]

Klaus Bade paralel bir toplumun dört özelliğini; ‘Tek kültürlü bir kimlik, yerleşim yerinde ve günlük yaşamda da gönüllü ve bilinçli bir sosyal geri çekilme, büyük ölçüde ekonomik bir ayrışma ve devlet kurumlarının kopyalanması, çoğaltılması ve bu kurumlarla rekabet eden alternatif kurumların oluşturulması şeklinde sıralamaktadır.^[7]

Johannes Kandel’e göre paralel toplumlar şu temel unsurların bir araya gelmesi ile var olurlar; ‘Çoğunluk toplumu ile iletişimin sürekli olarak kopması dilsel, dinsel–kültürel ve gündelik ayrışma, sosyo-ekonomik ayrışma (alternatif ekonomilerin ve işgücü piyasalarının geliştirilmesi), paralel kurumların kurulması yoluyla ayrıştırma (örneğin eğitim alanlarında), psikolojik ve fiziksel zorlama noktasına kadar sosyal çevrenin üyeler üzerinde sosyal kontrolünü yoğunlaştırması (adeta kolektif bir hapisane şeklinde. Bu mahalle baskısı kavramı ile de açıklanabilir), demokratik hukuk sistemi

[4] Dirk Halm und Martina Sauer, “Parallelgesellschaft und ethnische Schichtung.” *APuZ Aus Politik und Zeitgeschichte* 1-2 (2006): 18- 24.

[5] Jessica Heesen, “Theoretische Überlegungen und Begriffsbestimmungen – “Parallelgesellschaft.” in *Begriffe und Interpretationen Grundlegungen für das interdisziplinäre Arbeiten im Projekt*, Herausgeber Bernhard Frevel. (Münster, 2019): 39.

[6] Meyer, *Perspektiven für Bürgerbeteiligung*, 193.

[7] Klaus J Bade, “Integration und Politik–aus der Geschichte lernen?,” *APuZ Aus Politik und Zeitgeschichte* 40-41 (2006): 4-5.

tarafından tanınan bireysel insan haklarının ve temel hakların kullanılmasının fiilen engellenmesi ve herkes için geçerli olan hukuk sistemiyle yan yana veya alternatif olarak birlikte uygulanacağı, kendi kendini yöneten bir hukuk bölgesinin oluşturulması'.^[8]

Bu ortak özelliklerden yola çıkarak paralel toplumların, Türkiye'nin toplumsal yapısı üzerinde ciddi değişikliklere ve toplumun üzerinde müşterek bir uzlaşmaya vardığı anayasal değerler üzerinde ciddi kopuşlara yol açtığı görülmektedir.

III. PARALEL TOPLUM SİVİL TOPLUM FARKI

Sivil toplum örgütleri; benzer fiziksel veya duygusal özellikler taşıyan bireysel sermayelerin bir araya gelmesi ile oluşan bir sosyal sermayenin oluşturduğu sinerji, eylem ve hareket birliktelikleridir. Bu sinerji; amaç ve fikir birliğine dayalı olarak ve gönüllülük esasına dayalı çok çeşitli alanlarda ortaya çıkabilir. Bireylerin ilgi ve yeteneklerine göre bir araya gelerek oluşturdukları bu oluşumlarda kati ideolojik veya siyasi motivasyonlar çoğunlukla yer almaz. Daha heterojen, şeffaf, kamuya açık yapılarıdır.

Sivil toplum, siyasi kültürün oluşumu ve kendi kendini sürdürülebilirliği için yaşamsal öneme sahiptir. Sosyal sermayenin yaratılması ve sürdürülmesine ilişkin araştırmaların gösterdiği gibi, ilgililerin kendi çıkarları ile topluluğun kamu çıkarlarının örtüştüğü, girişimlerde, ağlarda ve sivil toplum dost çevrelerinde birlikte çalışma fırsatı dayanışmanın yanı sıra güven, anlayış ve iş birliği ile karakterize edilen ortak bir siyasi kültürün eyleme dayalı yönelimlerinin oluşturulmasından yanadır. Herkesi birleştiren bir siyasi kültürün çekirdeğini oluşturan temel ortak eylem yönelimleri, ancak güvenilir ve kapsamlı bir şekilde ortak bir sosyal, sivil toplum ve siyasi eylem pratiğinden ortaya çıkabilir ve onun içinde sürekli olarak yenilenebilir. Toplumun tüm kesimleri tarafından paylaşılan sivil toplum eylem alanlarının yaratılması, demokratik siyasal bütünleşmenin zorlu ama vazgeçilmez bir koşuludur. Demokratik siyasi kültürün temelinde yatan karşılıklı güven ve dayanışma düzeyini inşa etmek için sivil toplum vazgeçilmez bir fırsat yapısıdır. Sosyal sermaye, demokratik siyasi kültürünün temelidir. Sivil toplum hareketleri

[8] Johannes Kandel, "Organisierter Islam in Deutschland und gesellschaftliche Integration." *Politische Akademie der Friedrich-Ebert-Stiftung Referat Interkultureller Dialog* (September 2004): 10.

hem birleştirici bir siyasi kültürün gelişmesine hem de toplumsal ve siyasi bütünleşme sürecine çok önemli katkılar sağlar.

En başta gönüllülük esasına dayanan sivil toplumun yerini, ayrılmanın ve terk etmenin imkânsız hale geldiği, terk edilmesi durumunda katı bir dışlanma ile yüz yüze kalınabilecek yapılar devralmıştır. Seçimle oluşturulan sivil toplum organlarının aksine kast sistemine ve katı hiyerarşilere dayanan yapılar oluşmuştur. Sivil toplum örgütlerindeki üye giriş çıkışlarının serbestliği ilkesinin yerini çok daha katı kurallara dayalı mensubiyetler almıştır. Birey üzerinde sürekli bir mahalle baskısının varlığı özgür bir birey olma özelliğini yok etmiştir. Sivil toplumun tüm imkânları kullanılarak ancak sivil toplum suiistimal edilerek ve içi boşaltılarak oldukça motive iktidar adacıları oluşturulmuştur. Paralel toplumlar homojen sivil toplum örgütlenmeleri etrafında yoğunlaşarak sivil toplum imkânları suiistimal edilmekte, kötüye kullanılmakta ya da araçsallaştırılmaktadır. Anayasal değerler, evrensel ahlak ya da toplumsal fayda gibi kavramların yerini daha dar çerçevede grup çıkarları ve dar grup menfaatleri almıştır.

Avrupa'da Almanya, Fransa, Hollanda gibi sürekli göç alan ülkelerde, meydana getirdiği sosyolojik değişiklikler ve bunlara paralel olarak artan kriminal olaylara dayalı olarak 2000'li yıllarda yoğun bir şekilde tartışılmaya başlanan paralel toplum gerçeği Türkiye'de önümüzdeki yıllara damga vuracak kavramların başında gelmektedir. Avrupa ülkeleri paralel toplumlarla yüzleşmek ve ortaya çıkan sorunlarla başa çıkmak için kapsamlı politikalar üretmek zorunda kalmıştır. Entegrasyon, dil ve kültür kursları, hoşgörü ve diyalog projeleri, radikalleşme ve kutuplaşmalara karşı politikalar Avrupa toplumlarının, paralel toplumlara karşı politika üretmek zorunda kaldıkları alanların başında gelmektedir. Paralel toplum, içinde yaşadığı toplumun anayasal düzenini çoğunlukla reddettiğinden anayasal devlet düzeni ile rekabet eden paralel hukuk sistemlerine, anayasal değerlerle rekabet eden paralel değerlere yol açabilmektedir. Evlilik, boşanma gibi ailevi sorunlar, miras ya da topluluk üyelerinin kendi aralarındaki ticari sorunların paralel bir evrende çözülmeye çalışıldığı alternatif yargı sistemleri ortaya çıkmaktadır. Çoğu zaman topluluğun dış itibarını sarsacak türden olaylar ve uyuşmazlıklar; "kol kırılır yen içinde kalır" mottosu ile açıklanacak şekilde grup içinde kapatılmakta veya üzeri örtülebilmektedir (kadın veya çocuklara şiddet, çocuk tacizi vb.).

Paralel toplumların bu dar ve bencil grup çıkar/menfaatine yönelik motivasyonu, grup bencilliğine yol açmakta ve içinde yaşanılan toplum değerlerinden/anayasal değerlerden kopmaya, ortak kader bilincinin terkine ve toplumda gerilimlere, artan radikalleşme ve kutuplaşmalara sebebiyet vermektedir. Son yıllarda Almanya, Fransa, İtalya gibi ülkelerde düzensiz göç ve entegrasyon eksikliği nedeniyle paralel toplumların meydana getirdiği en büyük tehdit, karşı reaksiyoner bir hareket olarak içinde var olduğu toplumlardaki aşırı milliyetçiliğin ve radikal karşı oluşumların taraftar kazanmasına yol açmalarıdır.

Türk sosyolojisi ve hukuk dünyası bu nedenlerle paralel toplumlardan kaynaklanacak problemlere hazırlıklı olmak zorundadır. Türkiye, gerek Cumhuriyet devrimlerine karşı reaksiyoner olarak örgütlenen ve güçlenen tarikat ve cemaat yapıları ve gerekse yoğun bir şekilde almış olduğu düzensiz göçün meydana getirdiği sosyolojik değişiklikler nedeniyle önümüzdeki yıllarda paralel toplum kavramı ile sıklıkla karşı karşıya gelebilecek potansiyel taşımaktadır. Paralel toplumlar çoğunlukla sivil toplum maskesi altında örgütlenmekte ve bu tür yasal oluşumlar etrafında faaliyetlerini sürdürmektedir. Ancak görünüşte ve resmîyette sivil toplum imkânlarından yararlanılsa da esasen sivil toplumdan ayrıldıkları pek çok özellikleri barındırmaktadırlar.

İçinde yaşanılan topluma karşı *kalıcı yabancılaşma*, toplumsal izolasyon, radikalleşme ve kutuplaşma; paralel toplumların klasik özellikleri arasındadır. Paralel toplumlar ne kadar izole, kapalı ve katı kurallarla oluşturulursa; demokratik bütünleşme için son derece sorunlu olan ve etno-kültürel veya kültürel–dini grupları birbirinden yabancılaştıran bir “dışlayıcı grup dayanışması” biçimini de o kadar fazla üretirler. Bu teorik perspektiften paralel toplumlar, kültürel olarak “farklı toplumsal grupların kalıcı yabancılaşmasını üreten” yapıları temsil ederler.

IV. ALMANYA ANAYASA MAHKEMESİNİN PARALEL TOPLUM İLE İLGİLİ KARARLARI

A) ALMANYA ANAYASA MAHKEMESİNİN 29 NİSAN 2003 TARİHLİ KARARI

Almanya Anayasa Mahkemesinin paralel toplumlarla ilgili makalede inceleyeceğimiz ilk kararı 2003 tarihlidir. Başvuru, reşit olmayan 2 okul öğrencisi ve yetkili temsilcileri olarak anne babaları tarafından yapılmıştır. Anayasa şikâyeti, ilkökul çağındaki çocukların ebeveynleri tarafından devlet okulları veya özel okullar dışında, evde eğitim verme izin taleplerinin reddedilmesi

işlemine yöneliktir. Şikayetçi ebeveynler ve okul çağındaki çocukları, İncil'e inanan bir Hıristiyan cemaatine mensuptur ve dini nedenlerle devlet okullarına gitmeyi reddetmektedir. Devlet ilkokuluna devam etme zorunluluğundan muaf tutulma taleplerinin reddedilmesiyle, Anayasa'nın 4 (1) ve 4 (2) maddeleri, 6 (2) maddesinin 1. cümlesi, 1.1 maddesiyle (insanlık onuru) bağlantılı olarak 2.1 maddesi (Kişiliğin Korunması ve Kişi Özgürlüğü) ve 3.1 maddeleri (Yasa Önünde Eşitlik, Ayrımcılık Yasağı) kapsamındaki temel haklarının ihlal edildiğini düşünmektedirler.^[9]

Bir yandan ebeveynlerin dini inançlarını çocuklarına aktarma ve onları yanlış veya zararlı olduğu düşünülen dini inançlardan uzak tutma hakkı,^[10] diğer yandan çocukların buna uygun olarak eğitilme hakkı ile devletin Anayasa'nın 7 (1) maddesinden^[11] kaynaklanan ve ebeveynlerin eğitim hakkına eşdeğer olan eğitim yetkisi arasındaki çatışmanın çözümü pratik

[9] **Alman Anayasasının 4. maddesi:** *Din, Vicdan ve İnanç özgürlüğü; Askerlik Hizmetinin Reddi*

- 1- Din ve vicdan özgürlüğü ile din ve dünyevi inanç özgürlüğüne dokunulamaz.
- 2- Dinin rahatsız edilmeden uygulanması güvence altındadır.
- 3- Hiç kimse, vicdanına aykırı olarak, silahlı savaş hizmetine zorlanamaz. Konunun ayrıntıları federal yasayla düzenlenir.

Alman Anayasasının 6. maddesi: *Evlilik, Aile ve Evlilik Dışı Çocuklar*

- 1- Evlilik ve aile, devlet düzeninin özel koruması altındadır.
- 2- Çocukların bakım ve eğitimi, ana ve babanın doğal hakkı ve en önde gelen yükümlülüğüdür. Devlet toplumu, onların bu görevi yerine getirmelerini gözetir.
- 3- Velilerin iradesine aykırı olarak çocukları ailelerinden ayırmak, ancak bir yasaya dayanarak ve velilerin yükümlülüklerini yerine getirmemeleri veya başka nedenlerle çocukların bakımsız kalmaları durumunda olanaklıdır.
- 4- Her anne, toplumun koruma ve himayesini isteme hakkına sahiptir.
- 5- Evlilik dışı çocuklara, yasa yoluyla bedeni ve manevi gelişmeleri ve toplum içindeki konumları bakımından, evlilik içi çocuklarla eşit koşullar sağlanır.

[10] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung, 93.

[11] **Alman Anayasasının 7. maddesi:** *Okul Rejimi*

- 1- Tüm okul sistemi Devletin denetimi altında olacaktır.
- 2- Yasal vasiler, çocuğun din eğitimine katılımı konusunda karar verme hakkına sahiptir.

uyum ilkesi uyarınca^[12] şikayetçilere, başvuru yaptıkları evde eğitim izninin verilmesini gerektirmemektedir.

Devlet ilkokuluna devam etme zorunluluğu, devletin eğitim görevini yerine getirme meşru amacına hizmet eder ve bu amaca ulaşmak için uygun ve gerekli bir yöntem olarak kabul edilmektedir. Bu görev sadece bilgi aktarımına değil, aynı zamanda çoğulcu bir toplumda demokratik süreçlere eşitlik temelinde ve bütüne karşı sorumlu bir şekilde katılabilecek sorumlu vatandaşların oluşturulmasına yöneliktir. Devletin eğitim yetkisinin, bilgi aktarma hedefine ulaşmak için evde eğitimin uygulanmasının ve başarısının düzenli olarak izlenmesiyle sınırlandırılmasının daha hafif ve bu açıdan eşit derecede uygun bir araç olduğu doğru olabilir. Ancak, evde eğitimin sadece devlet tarafından kontrol edilmesi, eğitimin sosyal ve yurttaşlık yetkinliği kazandırma hedefi açısından aynı derecede etkili bir yöntem olarak değerlendirilmemesi yanlış olacaktır. Muhaliflere karşı da sosyal yetkinlik, hoşgörü, atılganlık ve çoğunluktan farklı bir kanaatin kendini savunması, toplumla ve toplumda temsil edilen çok çeşitli görüşlerle temasların ancak düzenli okula devamlı ilişkili günlük bir deneyimin parçasıysa daha etkili bir şekilde uygulanabilir.

Devlet ilkokuluna devam etme zorunluluğuyla bağlantılı olarak şikayetçilerin, evde eğitim izni verilmesine yönelik taleplerinin reddi; ebeveynlerin

3- Mezhepsel olmayan okullar hariç olmak üzere, din eğitimi devlet okullarında olağan bir derstir. Devletin denetim hakkı saklı kalmak kaydıyla, din eğitimi dini cemaatlerin ilkelerine uygun olarak verilir. Hiçbir öğretmen kendi isteği dışında din eğitimi vermeye zorlanamaz.

4- Devlet okulları kurma hakkı güvence altına alınacaktır. Devlet okullarının yerine geçecek devlet okulları, devletin onayını gerektirir ve Ülke yasalarına tabi olur. Devlet okulları, öğretim amaçları ve olanakları ve öğretmenlerinin akademik eğitimi bakımından devlet okullarından daha aşağı değilse ve öğrencilerin ebeveynlerinin mülkiyet durumuna göre ayrılması teşvik edilmiyorsa onay verilir. Öğretmenlerin ekonomik ve yasal durumlarının yeterince güvence altına alınmaması halinde onay verilmez.

5- Özel bir ilköğretim okuluna ancak eğitim idaresinin özel bir eğitim ilgisi görmesi halinde ya da velilerin veya vasilerin talebi üzerine bir cemaat okulu ya da mezhepsel veya ideolojik bir okul olarak kurulacaksa ve belediyede bu türden bir devlet ilköğretim okulu yoksa onay verilir.

[12] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung, 93, 1

bakım ve gözetim yükümlülüğünün yerine getirilmesinin, devletin eğitim görevine ve bunun arkasındaki kamu yararı çıkarlarına sağlayacağı yararlar da orantılıdır. Genel kamunun “dini veya ideolojik motivasyonlu paralel toplumlar”ın ortaya çıkmasını engellemek ve bu alandaki azınlıkları entegre etmek konusunda meşru bir çıkarı vardır. Entegrasyon sadece nüfusun çoğunluğunun dini veya ideolojik azınlıkları dışlamamasını gerektirmez, aynı zamanda kendilerini ayrıştırmamalarını ve farklı düşünen ve inananlarla diyaloga kendilerini kapatmamalarını da gerektirir. Açık çoğulcu bir toplum için bu tür azınlıklarla diyalog bir zenginliktir. Bunu hoşgörüyü yaşamak anlamında uygulamak ilkokulda bile önemli bir görevdir. Bir sınıf topluluğunda geniş bir inanç yelpazesinin varlığı, demokratik karar alma süreçleri için temel bir ön koşul olarak tüm öğrencilerin hoşgörü ve diyalog becerilerini sürdürülebilir bir şekilde geliştirebilir.

Okula devam zorunluluğunun bir sonucu olarak temel hak ve özgürlüklerde meydana gelen bozulmalar, bu durumdan etkilenen kişiler için makuldür. Çünkü bu bozulmaların şiddeti, farklı dini inançları dikkate alma yükümlülüğü ve ebeveynlerin çocuklarının okul içinde ve özellikle de okul dışında yetiştirilmelerini etkileme imkanlarının devam etmesi ile ebeveynler ve öğrenciler için makul olmama eşiğinin aşılmamasını sağlayacak şekilde hafifletilmektedir. Bu bağlamda, devlet okullarının tarafsızlık ve hoşgörü yükümlülüğü, münferit durumlarda Anayasa'nın 7(4) maddesi temelinde ilgili kişilerin dini inanç ve bağlarını dikkate alan bir devlet okuluna geçme imkânı dışında, ilk bahsedilen açıdan özellikle önemlidir. Bu yükümlülük, sıkı bir şekilde yerine getirildiği takdirde, sadece makul olmayan inanç ve vicdan çatışmalarının ortaya çıkmamasını^[13] ve öğrencilerin cinsel eğitim alanında da endoktrine edilmemesini^[14] sağlamakla kalmaz. Aksine, devleti, okuldaki öğretmenleri aracılığıyla, şikayetçiler gibi ideolojik azınlık konumlarını temsil eden kişilere karşı hoşgörü gösterilmesi için aktif olarak çalışma yükümlülüğü altına sokmaktadır. Giderek sekülerleşen çoğulcu bir toplumun görüş ve değerleriyle yüzleşmek, kendi dini inançlarıyla çelişmesine rağmen, okula devam etmekle bağlantılıdır ve şikayetçilerden beklenmelidir.

[13] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 41, 29.

[14] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 47, 46.

Anayasa'nın 3 (3) maddesinin^[15] 1. cümlesi, ilkokula gitme zorunluluğuyla ilgili olarak, şikayetçilerin, okul eğitimi yoluyla dini inançlarıyla çatışmaya girmeyen nüfusun çoğunluğunun üyeleriyle aynı şekilde muamele görmesi nedeniyle ihlal edilmemektedir. Genel olarak okula devam zorunluluğu ve bu zorunluluktan muafiyetin reddedilmesi, devletin eğitim görevini yerine getirmeye hizmet etmektedir ve Anayasa'nın 3 (3) maddesinin 1. cümlesinin gerektirdiği gibi dini inançlarla bağlantılı değildir.

B) ALMANYA ANAYASA MAHKEMESİNİN 2006 YILINDA VERDİĞİ KARAR

Almanya Anayasa Mahkemesinin Paralel Toplumlarla ilgili ikinci kararı 2006 tarihlidir. İnançları gereği çocuklarını büyütürken İncil'in ölçü ve ilkelerine birebir riayet etmek ve çocuklarını Allah'ın emirlerine ters düşen etkilerden uzak tutmak zorunda hisseden müştekiler, üç kız çocuğunu da evlerinden alıkoymuşlardır. 2001/2002 öğretim yılının başından beri çocuklara anneleri tarafından evde eğitim verilmektedir. Çocuklar aynı zamanda Siegen'deki Philadelphia okuluna kayıtlıdır; bu okul, velilere mektupla eğitim veren bir okul gibi eğitim materyalleri ve diğer destekler sağlamaktadır.

Şikâyetçilere Alman Ceza Kanununun 171. maddesine göre ceza davası açılmış, ancak yapılan yargılama sonucu ebeveynler bu ceza davasından beraat etmişlerdir. Bölge mahkemesi şikayetçileri beraat ettirdikten sonra, savcılığın açtığı HessSchulG 182 (1) maddesi uyarınca; başkalarını zorunlu eğitimden kalıcı olarak mahrum bırakmaktan dolayı suçlu bulmuş ve günlük 10 avro olmak üzere 80 defa cezalandırılmalarına karar vermiş; Bölge Yüksek Mahkemesi, Ceza Muhakemesi Kanunu uyarınca şikayetçilerin yaptığı itirazı da reddetmiştir.

[15] **Madde 3:** *Yasa Önünde Eşitlik; Ayrımcılık Yasağı*

1- Bütün insanlar yasa önünde eşittirler.

2- Erkek ve kadınlar eşit haklara sahiptirler. Devlet, kadın ve erkeklerin eşitliğinin gerçekten sağlanmasını özendirir ve varılan dezavantajların giderilmesi için çaba gösterir.

3- Cinsiyeti, soyu, ırkı, dili, yurdu ve kökeni, inancı, dini veya siyasi görüşleri dolayısıyla hiç kimse mağdur edilemez ve hiç kimseye imtiyaz tanınmaz. Hiç kimse özürlü ve sakatlığından dolayı mağdur edilemez.

Şikayetçiler, daha sonra Anayasa Mahkemesine başvurarak; Anayasa'nın 4 (1) maddesi, Anayasa'nın 6 (1) ve 6 (2) maddeleri ve Anayasa'nın 103 (1) maddesi kapsamındaki temel haklarının ihlal edildiğini iddia etmişlerdir.

Ebeveynler; bağlı oldukları din kuralları ile devletin yasal kuralları arasında vicdani bir çatışma içinde olduklarını ve yalnızca dini inançlarına göre hareket ettiklerini; bu nedenle Anayasanın din özgürlüğü, ebeveyn hakları ve ailenin özel olarak korunması hükümlerinin ceza hukuku kapsamında mahkum edilmelerine izin vermediğini savunmaktadırlar.

Hem bireysel öğretim konularının ele alınışı, yani cinsel hoşgörü imajına yönelik okullardaki cinsel eğitim, evrim teorisinin öğretilmesi ve "hipnotik, Budist ve ezoterik (New Age) uygulamaların" gerçekleştirilmesinin hem okulun değer ve görüşlerin çoğulculuğuna yönelmesinin, temel inançlara ve zorunlu ilahi normlara uyma eğitim hedefleriyle bağdaşmadığını iddia etmekte ve bu nedenle çocuklarını zorunlu eğitim imkânlarından haklı olarak mahrum bıraktıklarını ileri sürmektedirler.

Aileye göre evde verilen eğitim imkânı ile dini özgürlükler ve eğitim haklarının gerektirdiği uygulamalar, özellikle de çocuklara sosyal davranışlar evde eğitim yoluyla aynı şekilde öğretilebileceğinden, devletin eğitim görevinin gerisinde kalınmamıştır.

Anayasa'nın 4 (1) maddesinde güvence altına alınan inanç özgürlüğü aynı zamanda inançlarına uygun bir şekilde yaşama hakkını ve hareket etme özgürlüğü^[16] de kapsamaktadır. Anayasa'nın 6. maddesinin 2. fıkrasının 1. cümlesi ile bağlantılı olarak Ebeveynlerin çocuklarına bakma ve onları yetiştirme hakkını güvence altına alan Anayasa'nın 4. maddesinin 4. Paragrafı ve Anayasa'nın 4 (1) maddesi, çocukların dini ve ideolojik bir ortamda yetiştirilmesi hakkını da tanımaktadır. Bu hükme göre, ebeveynler, çocuklarına kendi felsefi inanç ve dünya görüşlerine göre eğitimlerini vermek ve mensup olmadıkları/paylaşmadıkları görüşlerden onları uzak tutma hakkına da sahiptirler.^[17]

Bu temel hak, kanunla herhangi bir çekinceye/istisnaya tabi tutulmamış olsa bile, anayasanın kendisinden kaynaklanan kısıtlamalara tabidir. Buna

[16] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 32, 98; 93.

[17] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 41, 29.

göre; Anayasa'nın 7 (1) maddesinde devlete verilen eğitim yetkisi^[18] ve bu devlet yetkisini somutlaştırmak için yürürlüğe konan “genel zorunlu eğitim” ebeveynlerin çocuklara bakma ve yetiştirme haklarının birinci derecede istisnasını oluşturmaktadır. Ebeveynlerin çocuk yetiştirme hakkı ile devletin eğitim görevi arasında bir denge oluşturulması gerekmektedir.^[19]

Devlet, ebeveynlerden bağımsız olarak kendi eğitim hedeflerini takip edebilirse de^[20] bunu yaparken ebeveynlerin eğitim fikirlerine karşı tarafsızlık ve hoşgörü göstermelidir. Devlet, belirli bir siyasi, ideolojik veya ideolojik yönelimin hizmetinde hedefe yönelik bir etki uygulayamaz; ayrıca, kendisinden kaynaklanan veya kendisine atfedilebilecek önlemler yoluyla, açıkça veya zımnen belirli bir inanç veya ideoloji ile özdeşleşemez ve böylece bir toplumdaki dini barışı kendi isteğiyle tehlikeye atamaz.^[21] Buna göre, devlet okullarının organizasyonunda Hristiyan referanslar doğrudan doğruya yasak olmamakla birlikte okulların; diğer ideolojik ve dini içerik ve değerlere de açık olması gerekir.^[22]

“İnanç özgürlüğü”, Anayasanın değerler sisteminin bir parçası olarak, hoşgörü gerekliliğine bağlıdır ve özellikle Anayasa'nın 1 (1) maddesinde güvence altına alınan ve en yüce değer olarak Anayasanın tüm değerler sistemine hakim olan “insan onuru”yla ilgilidir.^[23] Bu nedenle, belirli bir inanç tutumundan kaynaklanan faaliyetler ve davranışlarla, dini bir motivasyonun yokluğunda devletin bu tür davranışlar için öngördüğü yaptırımlar eşit şekilde değerlendirilmemelidir. Her somut olayda, olayın özel koşulları altında, bir cezanın devlet cezası anlamını yerine getirip getirmediği araştırılmalıdır. Fail, adalet duygusundan yoksun olduğu için devletin yasal düzenine isyan etmiyorsa, ancak kendisini genel yasal düzenin kişisel inanç buyruğuyla çatıştığı sınırda bir durumda görüyorsa ve burada inancın daha yüksek buyruğuna uyma yükümlülüğü hissediyorsa bunun ayrı değerlendirilmesi gerekir. Tüm

[18] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 34, 165; 93.

[19] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 93, 1.

[20] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 34, 165; 47, 46.

[21] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 93, 1; 108.

[22] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 108, 282.

[23] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 6, 32; 27; 30.

kamu otoritelerinin ciddi inançlara saygı gösterme görevi, var olan yasal bir görev ile inancın bir emri arasındaki somut çatışma, suçluyu, kendisini bir kanun kaçağı olarak damgalayacak olan cezanın, insanlık onurunu ihlal eden aşırı bir sosyal tepki olarak ortaya çıkacağı bir ruhsal sıkıntıya sokarsa burada daha özel ve hassas bir değerlendirme yapılması gerekmektedir.^[24]

Ancak Anayasa'nın 4 (1) maddesi ışığında, ceza normlarının kasıtlı olarak ihlal edilmesi bir tercih aracı olarak değil, ancak devlet ve dini davranış gereklilikleri arasında başka türlü çözülemeyecek bir vicdani çatışmada “son çare” olarak kabul edilmelidir. “Vicdani çatışma”, cezai sorumluluktan kaçınan diğer bariz eylem alternatifleri ile makul bir şekilde çözülebiliyorsa, yukarıda belirtilen anlamda “insanlık onuru” ilkesinin garanti içeriğini etkileyen bir zihinsel sıkıntıdan bahsedilemez. Dini inancını hukuk düzenine uygun bir şekilde yerine getirmek için bu tüm olanaklardan bilinçli olarak yararlanmayan bir kişi, yalnızca öznel olarak daha yüksek dereceli ve kaçınılmaz bir inanç emri nedeniyle zihinsel bir çıkmazdan dolayı hukuk düzenine karşı isyan etmesine izin verilmesi gerektiğini iddia edemez.

Şikayetçilerin çocuklarının Hessen Eğitim Yasası kapsamında tanınan bir okulda derslere katılma zorunluluğu, ebeveynlerin bakım ve eğitim haklarının izin verilebilir bir kısıtlamasını oluşturmaktadır. “Uygun ve gerekli bir araç olarak zorunlu eğitim”, devletin eğitim görevini yerine getirme meşru amacına hizmet eder. Bu görev sadece bilginin aktarılması ve kendi sorumluluğunu taşıyan bir kişiliğin yetiştirilmesine yönelik değildir. Aynı zamanda çoğulcu bir toplumun demokratik süreçlerine eşit ve sorumlu bir şekilde katılan sorumlu vatandaşların yetiştirilmesine yöneliktir. Muhaliflere karşı da sosyal yetkinlik, hoşgörü ve çoğunluktan farklı bir kanaatin kendini savunması, toplumla ve toplumda temsil edilen farklı görüşlerle temasların sadece ara sıra gerçekleşmesi değil, okula düzenli devamla bağlantılı günlük bir deneyimin parçası olması halinde daha etkili bir şekilde uygulanabilir.^[25]

Dahası, “okula devam zorunluluğu şeklinde uygulanan meşru yöntem”, devletin eğitim görevi ve bunun arkasındaki kamu yararı çıkarları için sağlayacağı fayda ile orantılı ve gerekli bir yöntemdir. Kamunun, dini veya ideolojik motivasyonlu “paralel toplumların” ortaya çıkmasını engellemek ve azınlıkları entegre etmek konusunda meşru bir çıkarı vardır. Entegrasyon

[24] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 32, 98.

[25] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung Kammer 1, 141.

sadece nüfusun çoğunluğunun dini veya ideolojik azınlıkları dışlamamasını gerektirmez; aynı zamanda kendilerini ayrıştırmamalarını ve farklı düşünen ve inananlarla diyaloga kendilerini kapatmamalarını da gerektirir. Açık ve çoğulcu bir toplum için bu tür azınlıklarla diyalog bir zenginliktir. Bunu hoşgörü anlamında uygulamak devlet okulunun önemli bir görevidir. Bir sınıf topluluğunda geniş bir inanç yelpazesinin varlığı, demokratik kimlik oluşturma süreçlerinin temel bir önkoşulu olarak tüm öğrencilerin hoşgörü ve diyalog kurma becerilerini sürdürülebilir bir şekilde teşvik edebilir.^[26]

Şikayetçilerin iddia ettiklerinin aksine, zorunlu okul eğitiminin fikir ve değerler açısından çoğulcu olmasında anayasal bir sakınca yoktur. İdeolojik–dinsel tarafsızlık görevi, belirli inançlara ayrıcalık tanınmasını ve diğer inançlara sahip kişilerin dışlanmasını yasaklar.^[27] Geniş bir fikir ve görüş yelpazesine açıklık, özgür demokratik bir yönetimde devlet okulunun kurucu ön koşuludur. Ne devletin ideolojik ve dini tarafsızlık gerekliliğini diğer görüşlerin aleyhine olacak şekilde ihlal etme riskiyle karşı karşıya kalacağı, şikayetçilerin inançlarına yönelik tek taraflı bir okul eğitimi ne de okul çocuklarının toplumda temsil edilen geniş bilimsel ve ahlaki–etik görüş yelpazesinden tamamen izole edilmesi bununla tutarlıdır. Bunun ötesinde, böyle bir görüş, şikayetçilerin Anayasa'nın 6 (2) maddesi ile bağlantılı olarak 4 (1) maddesi kapsamındaki hakları ile devletin Anayasa'nın 7 (1) maddesi kapsamındaki eğitim görevi arasında pratik uyum yoluyla dikkatli bir denge kurma gerekliliği ile uyumlu olmayacaktır.^[28] Bu nedenle, şikayetçilerden, kendi dini inançlarıyla çelişmesine rağmen, çocuklarının okula devam etmeleriyle bağlantılı olarak, ağırlıklı olarak laik, çoğulcu bir toplumun görüş ve değerleriyle yüzleşmelerini ilke olarak kabul etmeleri beklenebilir.^[29]

Şikâyetçilerin beyanı, eğitim meselelerinde “devletin tarafsızlığı ve hoşgürüsü” gerekliliğinin göz ardı edildiğini göstermemektedir. Okul, cinsel eğitimin bir parçası olarak cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve doğum kontrol yöntemleri hakkında bilgi vererek tarafsızlık yükümlülüğünü ihlal etmemiştir. Okulun, belirli bir cinsel davranışı savunmak ya da reddetmek amacıyla

[26] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung Kammer 1, 141.

[27] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 108, 282.

[28] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 93, 1.

[29] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung Kammer 1, 141.

öğrencilere telkinde bulunmaya çalıştığı da açık değildir. Ebeveynler, veli akşamlarında öğretmenlerle iş birliği içinde bu konunun işlenişini etkilemeye ve evde eğitimde bu konunun işlenişine eşlik etmeye davet edildikleri için bu durum daha da geçerlidir. Müfredata göre, evrim teorisinin biyoloji dersleri çerçevesinde öğretilmesi ve yaratılış hikayesinin işlenmesinin din dersleriyle sınırlı olması da sakıncalı değildir.

Şikâyetçilere uygulanan cezai yaptırım, Anayasa'nın 6 (2) maddesi ile bağlantılı olarak 4 (1) maddesi ışığında orantısız değildir. Şikâyetçiler, ciddi bir dini inanç ile devlet tarafından dayatılan zorunlu eğitim arasında –ruhsal sıkıntı seviyesine ulaşan– çözülemez bir vicdani çatışma içinde olduklarını iddia edemezler. Çocuklarının tanınmış bir okulun derslerine katılması gibi kanunla dayatılan bir yükümlülük ile kendi dini inançları arasındaki çelişki, burada yasaklayıcı kanuna aykırı hareket etmekte haklı olacakları kadar bir çıkmaz ve umutsuzluk içine sokmamaktadır.

Ayrıca müfredatın belirli içeriklerinin işlenmesine tahammül etmek zorunda kaldıkları ölçüde, çocuklarını inanç konularında kendi fikirlerine göre eğitmeleri nesnel olarak makul olmayan bir şekilde engellenmemiştir. Okul, dini ve ideolojik konularda kendi inançlarını çocuklarına aktarmalarını engellememiştir.

Şikâyetçiler, çocuklarının yabancı inanç ve görüşlerden tamamen uzak tutulması gerekliliğini iddia edemezler; farklı inançlara yer veren bir toplumda, Anayasa'nın 4 (1) maddesi böyle bir hak tanımamaktadır.^[30]

Bölge Mahkemesi'nin bu konuda belirleyici olan bulgularına göre, şikâyetçiler, derslerin ve özel okul etkinliklerinin düzenlenmesinde daha fazla etkiye sahip olmak için veli toplantılarına katılmamış veya çocuklarının okuldaki eğitimiyle ilgili endişelerini dile getirmemişlerdir. Genel olarak, davranışları, ciddi bir vicdani çatışma durumunda beklenecek şekilde okula karşı kendi bakış açılarını tutarlı bir şekilde savunmaya çalışacaklarını göstermemektedir.

Buna ek olarak, en büyük üç kızın okuldan tamamen dışlanması orantısız bir önlemdir. Şikâyetçiler, kızları S.'nin eğitimiyle ilgili olarak okulla herhangi bir ihtilafa düşmediklerini, ancak yine de okula devam etmesini engellediklerini belirtmişlerdir. Bunun dışında, şikâyetçilerin şikâyetleri sadece bireysel sorunlarla ilgilidir. Münferit, geçici olaylar olup, şikâyetçiler

[30] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 93, 1.

bu münferit olaylardan vardıkları sonuç neticesinde çocuklarının okula devam etmesini beklemenin artık makul olmadığına karar vermişlerdir. Şikâyetçiler, çocuklarını Matematik ve yabancı diller gibi ideolojik bir içerik taşımayan derslerden neden mahrum bıraktıklarını da açıklayamamaktadırlar.

Ayrıca, şikâyetçiler yaşamış oldukları münferit sorunları asmak için çocuklarını başka bir devlet okulunda eğitim görmesi gibi öncelikli bir alternatifi ciddi bir şekilde araştırdıklarını da ayrıntılı olarak göstermemişlerdir.

C) ALMANYA ANAYASA MAHKEMESİNİN 15 MART 2007 TARİHLİ KARARI^[31]

Almanya Anayasa Mahkemesinin paralel toplumlarla ilgili 3.kararı 2007 tarihlidir. Aralık 1993 doğumlu olan şikâyetçilerden birisi, Berlin Eyaletindeki bir devlet okulunun yedinci sınıfına devam etmekte olan bir öğrencidir. Diğer şikâyetçiler ise öğrencinin ebeveynleridir. Davacılar Protestan mezhebine mensup Hıristiyanlardır. Anayasa şikâyeti, Berlin Eyaletinde “seçme imkânı olmaksızın” etik derslerine katılım zorunluluğunun temel hak ve özgürlükleri ihlal ettiği iddiasına dayanmaktadır.

Berlin Eyaleti Okul Kanunu uyarınca etik dersi, devlet okullarının 7 ila 10. sınıflarındaki tüm öğrenciler için zorunlu bir ders haline gelmiştir. Etik dersi, Okul Kanunu m. 13 de düzenlenen, ideolojik ve dini cemaatler tarafından desteklenen ve katılımın gönüllü olduğu ideolojik ve dini derslerin yanı sıra, seçme imkânı olmayan zorunlu bir ders niteliğindedir. Okul Yasası, din eğitimine katılan öğrenciler için etik derslerine katılma zorunluluğundan muafiyet öngörmemektedir.

Yasal olarak öngörülen etik eğitimi, Berlin Eğitim, Gençlik ve Spor Senatörlüğü tarafından yayınlanan “Ortaöğretim I. Kademe Çerçeve Müfredatı” tarafından içerik açısından daha da geliştirilmiştir.

Temmuz 2006’da ebeveynler Berlin’deki okul idaresine başvurarak çocuklarının etik derslerine katılmaktan muaf tutulmasını talep etmişlerdir. Başvurularına gerekçe olarak dini hassasiyetlerini ve vicdani retlerini göstermişlerdir. Şikâyetçi anne ve baba hem Okul Kanunu § 46.5 cümle 1 uyarınca hem de doğrudan Anayasa’nın 4. ve 6. maddeleri gereği etik derslerinden

[31] BVerfG, Beschluss der 2. Kammer des Ersten Senats vom 15. März 2007–1 BvR 2780/06 -, Rn. 1-49, http://www.bverfg.de/e/rk20070315_1bvr278006.html

muaf tutulma hakkına sahip olduklarını iddia etmişlerdir. Buna ek olarak, şikâyetçiler İdare Mahkemesi'ne başvurarak Berlin Eyaleti'nin, davanın esası hakkında bir karara varılana kadar çocuklarının etik derslerine katılmaktan muaf tutulması için tedbir kararı almasını talep etmişlerdir.

İdare mahkemesi bu başvuruyu reddetmiş ayrıca çocuklarının devam ettiği okulun müdürü de etik derslerinden muafiyet başvurusunu reddetmiştir. Yüksek İdare Mahkemesi de İdare Mahkemesinin kararına karşı yapılan şikâyeti temelsiz bulmuştur.

Başvurucular, Yüksek İdare Mahkemesi'nin kararına karşı yaptıkları anayasa şikâyetiyle Anayasa'nın 2 (1), 4 (1), 4 (2) ve 6 (2) maddelerinin ihlal edildiğini iddia etmektedirler. Dolaylı olarak, etik dersinin, Okul Kanunu uyarınca, bu dersten muaf tutulma imkânı olmaksızın düzenli bir ders olarak verilmesine de itiraz etmektedirler. Anayasa Şikâyetinde başvuruçular, esasen şu hususları belirtmektedirler:

- a) Etik dersinin kayıt sildirme imkânı olmaksızın zorunlu ders olarak sunulması, çocuklarının din eğitime erişimini daha da zorlaştırmaktadır. Kendisine etik ve din eğitimi arasında seçim yapma imkânı tanınmaması, etik dersine katılma zorunluluğu ile ek bir külfete maruz kalmasına ve dolayısıyla kendisini bir çıkmazın içinde bulmasına neden olmuştur. Başvuruculara göre zorunlu etik dersinin getirilmesinden bu yana, din eğitime katılanların sayısı dörtte bir ile üçte bir oranında azalmıştır. Din eğitime katılanların sayısındaki düşüş, ilgili öğrencilerin bu dersi ek iş yükü olarak görmelerinin bir sonucudur.
- b) Etik dersine katılma zorunluluğu, konunun içeriği Hıristiyan inancıyla çeliştiği için din özgürlüğü temel hakkını da ihlal etmektedir. Zira etik dersinin temellerinden biri felsefedir. Felsefi düşüncede insan her şeyin ölçüsüdür. Her felsefe Tanrı'nın var olmadığını varsayar ve bu anlamda ateist ya da tanrısızdır. Sonuç olarak, etik konusu seküler ya da laik bir dünya görüşüne dayanmaktadır. (Etik derslerinin inanç özgürlüğünü ihlal edip etmediği sorusu, kesin olarak ilk şikâyetçinin en kişisel inancına bağlıydı. Din özgürlüğü temelinde, tüm davranışlarını inancının öğretilerine göre yönlendirme ve dini inançları doğrultusunda hareket etme hakkına sahipti).

Yüksek İdare Mahkemesi, ihtilafı konunun inanç ve itikat açısından tarafsız olacak şekilde tasarlandığı kanaatine vardığı ölçüde, konunun tasarımının

Hristiyan inancıyla çelişen ateist bir dünya görüşüne dayandığını dikkate almamıştır.

Şikâyetçiler din eğitiminin “seçenek veya alternatif” anlamında ahlak eğitimi yerine ikame bir ders olarak düzenlenmesini talep etmektedirler. Şikâyetçilere göre çocuklarının etik dersinden muaf tutulması taleplerinin reddi, şikâyetçilerin Anayasa’nın 4 (1) ve 4 (2) maddeleriyle güvence altına alınan din özgürlüğünü ve Anayasa’nın 6 (2) maddesiyle güvence altına alınan ebeveyn eğitim hakkını ihlal etmektedir.

Mevcut uygulama çocuğun din dersine katılımını Anayasa’nın 4 (1) ve 4 (2) maddeleri ile 6 (2) maddesine aykırı bir şekilde engellemektedir. Anayasa’nın 4 (1) ve 4 (2) maddelerinde güvence altına alınan inanç özgürlüğü, kişinin kendi dini inançlarına göre yaşama ve hareket etme hakkını içerir.^[32] Ebeveynlerin çocuklarına bakma ve yetiştirme hakkını garanti altına alan Anayasa’nın 6 (2) maddesinin 1. cümlesi ile bağlantılı olarak, Anayasa’nın 4 (1) ve 4 (2) maddeleri çocukların dini ve ideolojik bir şekilde yetiştirilmesi hakkını vermektedir. Buna göre, inanç ve ideoloji konularında çocuklarına inançlarını aktarmak^[33] ve paylaşmadıkları görüşleri onlardan uzak tutmak^[34] ebeveynlerin görevidir. Ancak yukarıda belirtilen temel

[32] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 32, 98.

[33] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 41, 29.

[34] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 93, 1.: Anayasa, inanç özgürlüğünü garanti eder. Buna göre bir inancın lehinde ya da aleyhinde karar vermek devletin değil bireyin meselesidir. Devlet, herhangi bir inancı veya dini ne emredebilir ne de yasaklayabilir. Ancak inanç özgürlüğü, yalnızca bir inanca sahip olma özgürlüğünü değil, aynı zamanda kişinin kendi inançlarına göre yaşama ve hareket etme özgürlüğünü de içerir. Özellikle inanç özgürlüğü, bir inancın buyurduğu veya ifade bulduğu kült eylemlere katılımı garanti eder. Tersine bu, paylaşılmayan bir inancın kült eylemlerinden uzak durma özgürlüğüne tekabül etmektedir. Bu özgürlük, bir inancın veya bir dinin temsil edildiği sembollerle de ilgilidir. Anayasa’nın 4. maddesinin 1. paragrafı, hangi dini sembollerini tanıdığı ve onurlandırdığı ve hangilerini reddettiği konusunda karar vermeyi bireye bırakır. Farklı inançlara yer veren bir toplumda, yabancı inanç beyanlarından, kült ayinlerden ve dini sembollerden muaf tutulmaya hakkı yoktur. Ancak bu, bireyin belirli bir inancın, tezahür ettiği eylemlerin ve temsil edildiği sembollerin etkisine hiçbir kaçınma olasılığı olmadan maruz kaldığı, devlet tarafından yaratılan bir durumdan ayırt edilmelidir. Bu bağlamda, Anayasanın 4 (1). Maddesi, özgürlüğü koruyan etkisini tam olarak toplumsal öz-örgütlenmeye bırakılmayan, ancak devlet tarafından halledilen yaşam alanlarında ortaya koymaktadır. Ancak Anayasa’nın 4

haklar, öğrencilere ve ebeveynlerine din dersinin diğer okul dersleriyle eşit muamele görmesi hakkını vermez.

Berlin Eyaleti'nde din dersi, Okul Kanunu uyarınca dini cemaatlerin himayesi altında verilmektedir. Etik dersine katılma zorunluluğu, öğrenciler ve velileri üzerinde, din eğitimine katılmamalarının öznel ya da nesnel olarak kendilerine önerilmesi anlamında anayasal olarak kabul edilemez bir etkiye sahip değildir. Din eğitimine gönüllü olarak katılan bir öğrencinin, katılmayan bir öğrenciye göre daha fazla ders yükü altında olduğu doğrudur. Ancak, ek din dersine gönüllü katılım durumunda, okul uygulamasında yaygın ve olağan olan, gönüllülük esasına dayalı olarak sunulan başka bir derse katılım durumunda olduğu gibi, yalnızca karşılaştırılabilir ve dolayısıyla ihmal edilebilir bir ölçüde ek bir zaman yükü ortaya çıkmaktadır. Dahası, kendilerini zorunlu derslere devam etmekle sınırlayan öğrencilere kıyasla hafif bir ek talep, etik dersinin zorunlu derslerden biri olup olmadığına bakılmaksızın mevcuttur.

(1) maddesi, devletin bireylerin veya dini toplulukların inanç, eylem ve temsillerine müdahale etmesini engellemekle sınırlı değildir. Aksine, onlara ideolojik ve dini alanda kişiliklerini geliştirebilecekleri bir alan sağlama ve onları taraftarların saldırılarından veya engellemelerinden koruma görevini yüklemektedir. Toplumdaki diğer inançların veya rakip dini grupların korunması ve kendilerine fırsat eşitliği sağlanması da devletin görevidir. Anayasa'nın 4 (1) maddesi, bireylere ve dini topluluklara devlet desteği ile inançlarını açıklama hakkı vermez. Aksine, devletin farklı dinlere ve mezheplere karşı tarafsızlığı ilkesi Anayasa'nın bu maddesindeki inanç özgürlüğünden kaynaklanmaktadır. Farklı ve hatta karşıt din ve ideolojik inançların taraftarlarının bir arada yaşadığı devlet, ancak kendisi inanç meselelerinde tarafsızlığını koruduğu takdirde barış içinde bir arada yaşamayı garanti edebilir. Bu nedenle, bir toplumdaki dini barışı tehlikeye atmamalıdır. Devlet kilisesinin yasal biçimlerinin getirilmesini engeller ve belirli mezheplere ayrıcalık tanınmasının yanı sıra diğer inançlara inananların dışlanmasını yasaklarlar. İnanç özgürlüğü, söz konusu inancın sayısal gücüne veya sosyal alaka düzeyine bağlı değildir. Bunun yerine, devlet, çeşitli dini ve ideolojik topluluklara yönelik muamelenin eşitlik ilkesine dayalı olmasını sağlamalıdır. Onlarla çalıştığı veya onları teşvik ettiği durumlarda bile, bu, belirli dini topluluklarla özdeşleşmeye yol açmamalıdır. Ana-babaya çocuklarının bakımını ve yetiştirilmesini doğal bir hak olarak güvence altına alan Anayasa'nın 6 (2) maddesinin 1. cümlesinin yanı sıra, Anayasa'nın 4 (1) maddesi de dini ve ideolojik açıdan çocuk yetiştirme hakkını içermektedir. İnanç ve dünya görüşü konularında doğru buldukları inançları çocuklarına aktarmak ana babaların görevidir. Buna karşılık gelen, ebeveynlerin; çocuklarını yanlış veya zararlı buldukları inançlardan uzak tutma hakkıdır.

Anne ve babalarının görüşünün aksine, çocukları anayasaya aykırı bir şekilde içeriği inancıyla çelişen derslere katılmaya zorlanmamıştır. Din ve inanç açısından tarafsız olarak tanımlanan Berlin Eyaleti'ndeki etik eğitiminin, bu bağlamda, şikayetçiler tarafından başvuru Anayasa'nın 4 (1) ve 4 (2) maddeleri ile 6 (2) maddesindeki temel hakların koruma kapsamını ayrıntılı olarak etkileyip etkilemediği ve ne ölçüde etkilediği tartışılabilir. Anayasa'nın 4 (1) ve 4 (2) maddeleri ile 6 (2) maddesi kapsamındaki temel haklar kanunla herhangi bir çekinceye tabi değildir. Dolayısıyla sadece anayasanın kendisinden kaynaklanan kısıtlamalara tabidirler. Buna Anayasa'nın 7 (1) maddesinde devlete verilen eğitim yetkisi de dahildir. Din özgürlüğü ve ebeveynlerin eğitim hakkı, bu devlet yetkisini somutlaştırmak için çıkarılan "zorunlu eğitim" tarafından temelde izin verilebilir bir şekilde kısıtlanmaktadır.

Devlet, ebeveynlerden bağımsız olarak kendi eğitim hedeflerini de takip edebilir,^[35] ancak bunu yaparken ebeveynlerin eğitim fikirlerine karşı taraf-

[35] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 34; 47, 46.; Okuldaki ideolojik eğitimle ilgili olarak Anayasa'nın 7. maddesinin 2 ve 5. bentlerinden, Anayasa'nın bu maddesinin, bir "lex specialis" olarak, okul sistemindeki ebeveyn haklarının kapsamını tek başına ve kesin olarak düzenlediği sonucuna varılamaz. Anayasa'nın 7. maddesi anlam bakımından Anayasa'nın diğer hükümleriyle bağlantılı olup bir iç bütünlük oluşturmaktadır. Bu nedenle Anayasa'nın 6 (2) maddesinin 1. cümlesi ile birlikte ele alınmalıdır. Weimar Reichs Anayasasına hâkim olan, okullar üzerinde temelde sınırsız bir devlet egemenliği fikrinin aksine, Anayasa, "eğitim" genel alanı içinde bireysel haklar yönünü güçlendirmiş ve ebeveynlere, eğitim okulda gerçekleştiği sürece de daha fazla etki hakkı tanımıştır. Anayasa'nın 6. maddesinin 2. fıkrasının ilk cümlesi çocukların bakımı ve yetiştirilmesini "ebeveynlerin doğal hakkı ve asli görevi" olarak kabul etmektedir. Öte yandan, bu hüküm ebeveynlerin münhasır bir eğitim talebini içermemektedir. Okullarda devlet, Anayasa'nın 6. maddesinin 2. fıkrasının 2. cümlesinde kendisine verilen vesayetle sınırlı değildir. Anayasa'nın 7 (1) maddesinin çıkış noktası olan devletin okuldaki eğitim görevi, ebeveynlerin kendi alanlarındaki eğitim hakkına tabi olmayıp eşit öneme sahiptir. Ebeveynlerin ve okulun, çocuğun kişiliğinin oluşumunu amaçlayan bu ortak eğitim görevi, bireysel yeterliliklere bölünemez. Bu görev, mantıklı bir şekilde birbiriyle ilişkili bir iş birliği içinde yerine getirilmelidir. Bu nedenle devlet, ebeveynlerin çocuklarının eğitimine ilişkin genel plan konusundaki sorumluluğuna saygı göstermeli ve düzenli bir devlet okul sistemi ile uyumlu olduğu ölçüde eğitim konularında görüş çeşitliliğine açık olmalıdır. Bu nedenle devlet hiçbir zaman çocuğun tüm gelişimini okulun örgütsel önlemleriyle düzenlemeye çalışmamalıdır. Anayasa, başlangıçta çocuğun daha sonraki eğitim sürecine ilişkin kararı, çocuğun yetiştirilmesinin doğal vasileri olarak ebeveynlere

sızlık ve hoşgörü göstermelidir. Devletin tüm vatandaşlarının evi olarak,^[36] belirli bir siyasi, ideolojik veya ideolojik yönelimin hizmetinde hedefli bir etki yaratamaz ve kendisinden kaynaklanan veya kendisine atfedilebilecek önlemlerle, kendisini açıkça veya ima yoluyla belirli bir inanç veya ideoloji ile özdeşleştiremez ve böylece toplumdaki dini barışı kendi isteğiyle tehlikeye atamaz.^[37] Münferit durumlarda, bir yandan çocuğun din özgürlüğü ve ebeveynlerin eğitim hakkı ile diğer yandan devletin eğitim yetkisi arasındaki çatışmalar, pratik uyum ilkelerine göre bir dengeleme yoluyla çözülmelidir.

Eyalet yasama organı, zorunlu devlet okulunda kaçınılmaz olan ve farklı dünya görüşlerine ve inançlara sahip çocukların ortak eğitiminde ortaya çıkabilecek gerilimleri, hoşgörü gerekliliğini dikkate alarak dengelemelidir.^[38] Kamusal karar alma sürecinde ilgili kişilerin negatif ve pozitif din özgürlüğüne ilişkin makul bir uzlaşma arayışına girme görevi kendisine aittir.^[39] Ancak, bu bağlamda gerekli olan dini–ideolojik tarafsızlık, devlet ve kilisenin katı bir şekilde ayrılması anlamında bir mesafe olarak değil, tüm mezhepler için inanç özgürlüğünü eşit derecede destekleyen açık ve kapsayıcı bir tutum olarak anlaşılmalıdır.^[40] Son olarak, devletin eğitim görevinin, çoğulcu bir toplumda demokratik süreçlere eşitlik temelinde ve bütüne karşı sorumlu bir şekilde katılabilecek ve aynı zamanda farklı düşünenlere karşı sosyal yeterliliğe sahip olacak sorumlu vatandaşlar oluşturma hedefini de öngördüğü açıktır.^[41]

bırakmıştır. Bu, en azından prensipte, çocuğun hayatının sadece eğitim yeteneği ve performans potansiyeli ile şekillenmediğini, ki bunlar her durumda büyük ölçüde çevresel faktörler tarafından belirlenir, aynı zamanda ailenin çıkarları ve sosyal fikirlerinin de bunun için büyük önem taşıdığını dikkate alır. Ebeveynlerin bu birincil karar verme sorumluluğu, çocuğun çıkarlarının en iyi ebeveynler tarafından korunabileceği düşüncesine dayanmaktadır.

[36] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 108, 282.

[37] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 93, 108.

[38] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 93, 108.

[39] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 93, 1.

[40] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 108, 282.

[41] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 47, 46.

Tek taraflı olarak belirli bir dinin inançlarına yönelik zorunlu eğitim, öğrencilerin toplumda temsil edilen ahlaki–etik ve aynı zamanda dini görüşlerden izole edilmesi gibi yukarı belirtilen standartlarla bağdaşmaz. Fikir ve görüş çeşitliliğine açıklık, özgür ve demokratik bir toplumda devlet okulunun kurucu ön koşuludur. Eyalet yasama organı, Anayasa'nın 4 (1) ve 6 (2) maddeleri uyarınca öğrencilerin ve ebeveynlerin hakları ile Anayasa'nın 7 (1) maddesi uyarınca devletin eğitim görevi arasında dikkatli bir denge kurmaya çalışırsa aynı zamanda *dini veya ideolojik motivasyonlu “paralel toplumların” ortaya çıkmasına karşı koyabilir ve azınlıkları entegre etmeye çalışabilir. Entegrasyon sadece dini veya ideolojik çoğunluğun diğer azınlıkları dışlamamasını gerektirmez; aynı zamanda çoğunluğun kendini ayırmamasını ve farklı düşünen ve farklı inananlarla diyaloga kendini kapatmamasını da gerektirir. Bunu hoşgörü anlamında uygulamak, devlet yasa koyucusu için devlet okullarının önemli bir görevi olabilir. Tüm öğrencilerin hoşgörülü olabilmeleri ve diyalog kurabilmeleri, ileride sadece demokratik karar alma sürecine katılım için değil, aynı zamanda dini inançlar ve dünya görüşleri için de karşılıklı saygı içinde refah içinde bir arada yaşamının temel ön koşuludur.*^[42] Eyaletler, okulların organizasyonu, eğitim ilkeleri ve öğretilen derslerin belirlenmesinde geniş bir özerkliğe sahiptir ve bu nedenle, eyaletlerin okul yasası düzenlemelerinin anayasal değerlendirmesinde itidal gereklidir.

Buna göre, öğrenciler ve ebeveynleri, çocukların kendilerine yabancı olan inanç veya görüşlerle uğraşmaktan tamamen uzak tutulduğu bir eğitim şekli talep edemezler. Farklı dini inançlara yer veren bir toplumda, Anayasa'nın 4 (1) maddesi böyle bir hak tanımamaktadır.^[43] Bu nedenle, örneğin, okulun biyoloji dersleri çerçevesinde evrim teorisini öğretmesine ve yaratılış tarihini din dersleriyle sınırlandırmasına ya da cinsel eğitim dersleri çerçevesinde cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve doğum kontrol yöntemleri hakkında bilgi vermesine, her ne kadar bu sonuncusu bireysel dini toplulukların ilkelerine göre oldukça istenmeyen ya da sakıncalı görünse de karşı çıkılamaz. Buna göre, din veya ideoloji tarafından şekillendirilmeyen devlet okullarında verilen etik dersleri herhangi bir anayasal kaygı ile karşılaşmamaktadır. Etik kavramının farklı yorumlarının olabileceğinin farkına varılması bile, etik öğretiminin anayasa tarafından zorunlu bir ders olarak yasal olarak

[42] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung Kammer 1, 141.

[43] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 93, 1.

getirilmesiyle çelişmez. Tek belirleyici faktör, ideolojik ve dini kısıtlamaların mümkün olduğunca ortadan kaldırılması, olgusal tartışmaya yer verilmesi ve hoşgörü şartının gözetilmesidir.

Dinine bağlı öğrenciler için “seçme hakkı” olmayan (zorunlu) bir etik dersi, Anayasanın 4 (1) ve (2) maddesi ile 6 (2) maddesi bakımından ölçülülük şartını ihlal etmez, çünkü mevcut dine bağlı öğrenciler için din eğitimi, öğretim hedeflerine ulaşmak için eşit derecede uygun “daha hafif bir araç” olacaktır.

Devlet yasama organının, okul sisteminin düzenlenmesi, yönetimi ve planlanması için Anayasanın 7. maddesi kapsamındaki yetkisi çerçevesinde, farklı dini topluluklara mensup olanlar ve ortak bir değerler dizisine sahip dinsel bağlılığı olmayan öğrenciler de dahil olmak üzere müşterek ortak bir derste ve bir arada diğer dinlerin ve felsefelerin öğretilerini sunma sorumluluğu vardır. Okul Kanununa göre, dini topluluklar da din eğitiminin genel eğitim için geçerli hükümlere uygun olarak yürütülmesini sağlama sorumluluğunu üstlenirler. Okul sisteminden sorumlu senato idaresine, din eğitiminin genel eğitim için belirlenen pedagojik ve profesyonel standartları karşıladığını göstermesi gereken çerçeve müfredatı sunarlar. Ancak bu, eyalet yasama organının, eyaletin eğitim yetkisinin bir parçası olarak, özellikle belirli olgusal koşullar ve ilgili durumla ilgili olarak, seçimlik imkân olmaksızın tüm öğrenciler için ortak etik derslerinin başlatılmasını sağlayabileceği gerçeğini değiştirmez. Devlet, toplumsal bütünleşme ve hoşgörü hedeflerine ulaşma amacını taşımaktadır. Bu, negatif din özgürlüğünü ve ebeveynlerin çocuk yetiştirme hakkına müdahale olarak algılanamaz. Yasama organının öğretim hedeflerine –koşullara bağlı olarak– bu şekilde toplumsal hoşgörü ve bütünleşme amacına daha kolay ulaşılabilmesine inanması, tasarım yetkisinin bir parçasıdır ve anayasal olarak kabul edilebilir ölçülerdedir.

Özel biçimiyle etik dersi, fikir birliğinin arandığı ve muhalefetin kabul edildiği ve tahammül edildiği bir diyalog kültürü geliştirmeyi amaçlar. Bakış açılarının değişikliğine, farklı deneyim dünyalarına ve empatiye özel önem verilir. Bu nedenle amaç, farklı dini bağlılıklara ve dünya görüşlerine sahip öğrencilerin değer konularında görüş alışverişinde bulunmalarıdır. Bu nedenlerle Berlin Eyaleti’ndeki zorunlu etik dersi uygulamasının, başvuru organının Anayasanın 4 (1) ve (2) ile 6 (2) maddeleri kapsamındaki temel haklarını ihlal ettiği iddia edilemez.

Yasa ve müfredattan kaynaklanan konseptte göre, Berlin eyaletindeki ahlak dersleri, dinsel ve ideolojik olarak tarafsız olmadıklarına dair bir tespit bulunmamaktadır. Okul yasası, etik konusunun ideolojik ve dini açıdan tarafsız bir şekilde öğretilmesini açıkça şart koşmaktadır. Etik için çerçeve müfredat bu iddiayı ispat etmektedir. Bu durumda, bireysel bir konunun tanımlayıcı veya fikir aşılama sunumundan kaçınılmalıdır. Öğretmenin ortaya atılan sorular ve değer çatışmaları hakkında kendi bakış açısını benimsemesi ve bunu inandırıcı bir şekilde temsil etmesi beklenir. Derslerde temel ahlaki normlara bağlılık vurgulanmaktadır. Öğrenciler, Anayasada, eyalet anayasasında ve Okul Kanununda belirtilen temel hakların “*sivil bir arada yaşama*” için gerekli bir temel oluşturduğunu kabul etmeyi öğrenmelidir. Fikir tarihi perspektifinden bilgi aktarmanın başlangıç noktası, Batı kültürünü, özellikle de Aydınlanma ve hümanizmi şekillendiren fikir ve değerlerdir. Felsefede, kültürde, dinlerde ve dünya görüşlerinde ifade edilen fikirlerin konu ve problem odaklı bir karşılaşması ve tartışılması olmalıdır. Dolayısıyla, etik derslerinin normatif tasarımı, devletin tarafsızlığı gerekliliğini korur ve farklı dini ve ideolojik görüşlere gereken açıklığa karşılık gelir. Bireysel başvuruda bulunan öğrencinin devam ettiği okuldaki çerçeve müfredatın özel olarak uygulanmasının yasa hükümlerine veya çerçeve müfredata uymadığı yönündeki iddiaları şikayetçilerin yeterince ve ayrıntılı olarak açıklayamadıkları da ortadadır.

D) ALMANYA ANAYASA MAHKEMESİNİN 15 EKİM 2014 TARİHLİ KARARI

Almanya Anayasa Mahkemesinin paralel toplumlarla ilgili son kararı 2014 tarihlidir. Anayasa şikâyeti, Hessen Eyaleti yasalarına göre okula gitme zorunluluğu olan çocuklarının okuldaki derslere ve öğretim etkinliklerine katılmalarını sağlamayan ebeveynlerin cezai kovuşturmayla tabi tutulmasıyla ilgilidir. Bu bağlamda, şikâyetçiler sadece bir ceza mahkemesi tarafından başkalarını zorunlu eğitimden sürekli olarak mahrum bıraktıkları için mahkûm edilmelerine değil, aynı zamanda dolaylı olarak Hessen Eğitim Yasası'nın 182. maddesinin cezai hükmüne de itiraz etmektedirler.

Hessen Okul Yasası (Hessenschulgesetz) 14 Haziran 2005 tarihli versiyonu 182. maddede aşağıdaki içeriğe sahip bir cezai hüküm içermektedir:

(1) Bir başkasını sürekli olarak ya da ısrarla zorunlu eğitimden yoksun bırakan kişi altı ayı aşmayan bir hapis cezasına ya da yüz seksen günlük ceza birimini aşmayan bir para cezasına çarptırılır.

(2) Kovuşturma ancak başvuru üzerine yapılır. Alt okul denetim makamı başvuruda bulunma hakkına sahiptir. Başvuru geri çekilebilir.

Alman Ceza Kanununun “Bakım veya Yetiştirme Yükümlülüğünün İhlali” başlığını taşıyan 171. maddesi ise şu şekildedir:

On altı yaşından küçük bir kişinin bakım ve terbiye görevini ağır bir şekilde ihlal eden ve böylece kişiyi fiziksel veya psikolojik gelişmesinden önemli ölçüde zarar görme, suça dayalı bir yaşam sürme veya fuhuş yapma riskine maruz bırakan kişi, 3 yıl hapis veya para cezası ile cezalandırılır.

Hessen Okul Yasası dışında, ilgili cezai hükümler sadece Bremen, Hamburg Mecklenburg–Vorpommern, Saarland okul yasalarında yer almaktadır. Diğer eyaletlerde zorunlu eğitime uyulmaması sadece idari bir suç olarak yaptırıma bağlanmıştır.

Başvurucuların dokuz çocuğu vardır. Kendi evlerindeki en büyük beş çocuğa zaten kendileri eğitim vermektedirler. Bunlardan sonra gelen en büyük üç çocuğun okula gitmesine de izin vermedikleri için, “başkalarını zorunlu eğitimden sürekli olarak mahrum bıraktıkları” gerekçesiyle defalarca para cezasına çarptırılmışlardır. Buna rağmen, bu üç çocuğun okula gitmesini engellemeye devam etmişlerdir. Bunu yaparken de “kesin ve geri dönülmez inanç ve vicdan gerekçelerini” öne sürmüşlerdir.

Şu anda davaya konu olan ilk yargılamada, Fritzlar Yerel Mahkemesi 22 Mayıs 2013 tarihinde iki şikayetçiyi, üç davada, başkalarını zorunlu eğitimden kalıcı olarak mahrum bıraktıkları gerekçesiyle her biri beş Euro olmak üzere toplam 140 günlük para cezasına mahkum etmiştir. İki şikayetçinin temyiz başvuruları ve savcılığın cezayla sınırlı temyiz başvurusu, Kassel Bölge Mahkemesi’nin 16 Ekim 2013 tarihli kararıyla reddedilmiştir. Şikayetçilerin özellikle Hessen Okul Kanununun 182.maddesinin, anayasaya aykırılığına dayanarak yaptıkları itiraz, Frankfurt am Main Yüksek Bölge Mahkemesi’nin 18 Mart 2014 tarihli kararıyla reddedilmiştir.

Başvurucular;

1- Hessen Eyaleti ile birlikte Almanya da sadece 4 eyalette bu eylemlerin eyalet okul kanunlarında hem idari suç hem de adli bir suç olarak düzenlendiği, Almanya'nın diğer eyaletlerinde ise sadece idari bir suç olarak düzenlendiği ve dolayısıyla genel eşitlik ilkesinin ihlal edildiğini,

2- Hem Federal Ceza Kanununun 171. maddesinin hem de Hessen Okul Kanununun 182. maddesindeki ceza hükümlerinin bir arada uygulanması nedeniyle cifte cezalandırma yasağının (tek ve aynı vicdani kanaate dayanan eylem nedeniyle ortada yasal olarak tek bir eylem vardır) ihlal edildiğini,

3- Almanya Anayasa Mahkemesinin, askerlik yükümlülüğünün vicdani nedenlerle reddine yönelik ilke kararında olduğu gibi içinde buldukları vicdani ve dini gerekçelerle çocuklarını zorunlu ilköğretimden mahrum bıraktıklarının kabul edilmesini,

talep ve iddia etmektedirler.

Oybirliğiyle kabul edilen görüşe göre 16 yaşın altındaki çocukların sağlıklı fiziksel ve psikolojik gelişimlerinin korunması sözkonusu olduğunda korunan hukuki menfaat, koruma altındaki kişinin hem fiziksel refahı hem de ahlaki ve zihinsel gelişimidir, özellikle de onu gelecekteki yasal davranışları için eğitmek ve ona geçerli normlar sistemini dikkate alarak hayatın görevleriyle başa çıkma yeteneği kazandırmaktır. Literatürün bir kısmının Ceza Kanununun 171. maddesinin aynı zamanda (dolaylı olarak) “devlet garantili asgari düzeyde pedagojik etki” şeklinde genel bir çıkara hizmet ettiğini varsaydığı doğrudur. Ancak bu anlamda devlet sadece refleksif olarak bireysel hukuki menfaatlere katkı sağlar. Bireysel olarak yönlendirilen hukuki menfaat böylece genel kamunun hukuki menfaati haline gelmez.

Buna karşılık, Hessen Okul Kanununun 182. maddesindeki düzenleme zorunlu okula devamın özellikle ciddi ihlallerini uygun ve etkili bir şekilde cezalandırabilmek için getirilmiştir. Dolayısıyla cezai hüküm, yalnızca Eyalet yasası tarafından düzenlenen genel zorunlu okula devamın uygulanmasını amaçlamaktadır. Kanun, Anayasa'nın 7 (1) maddesinde standartlaştırılan devletin eğitim görevinin yerine getirilmesine yardımcı olmak gibi birincil bir amaca sahiptir ve bu da sadece Anayasa'nın 1 (1) maddesi ile bağlantılı olarak Anayasa'nın 2 (1) maddesi tarafından korunan çocuğun yararını değil, aynı zamanda “genel çıkarları” amaç edinir. Dolayısıyla, ilgili cezai hükümler büyük ölçüde farklı hukuki menfaatlerin korunmasına hizmet

etmektedir. Bu nedenle Ceza Kanununun 171. maddesi Eyalet yasama organı için engelleyici bir etkiye sahip değildir.

Ceza Kanununun 171. maddesinin kesin düzenleyici karakterine karşı bir diğer argüman, bakım veya eğitim yükümlülüğünün ihlalinin tek başına suçun nesnel unsurlarını gerçekleştirmek için yeterli olmadığıdır. Suçun aynı zamanda kanunda belirtilen risklerden birini, yani fiziksel ya da zihinsel gelişimde ciddi hasar, suç teşkil eden bir yaşam tarzı ya da fuhuşa sürüklenme riskini de tetiklemesi gerekmektedir. Ceza Kanunu'nun 171. maddesindeki suç bu nedenle "somut bir tehlikeye atma suçu" olarak tasarlanmıştır. Öte yandan, Hessen Okul Kanununun 182.maddesindeki ceza hükmü, yalnızca başkalarının zorunlu eğitimden sürekli veya sürekli olarak tekrarlanan bir şekilde mahrum bırakılmasını, yani suçun objektif olarak gerçekleştirilmesi için bir "eylem veya ihmali" gerektirir (Ceza Kanununun 171. maddesindeki çocuğun refahının somut bir şekilde tehlikeye atılmasıyla ilgili olmaksızın).

Yasama organının Ceza Kanunu'nun 171. maddesini oluştururken öncelikli amacının, çocukların suç veya fuhuş ortamına kaymalarını önleyerek fiziksel ve psikolojik bütünlüklerini korumak olduğu varsayılabilir. Öte yandan, yasama materyallerinden federal yasama organının Ceza Kanunu'nun 171. maddesiyle eyalet yasama organının aksine genel zorunlu eğitimi ceza hukuku ile kuşatmayı amaçlamıştır.

Hessen Okul Kanununun 182 (1) maddesinde başkalarını zorunlu eğitimden mahrum bırakmayı cezalandırılabilir bir suç haline getiren eyalet yasama organı, gerçekten de ebeveynlerin Anayasa'nın 6 (2) maddesinin 1. cümlesindeki eğitim hakkına ve –Ceza Kanunu'nun 171. maddesinde olduğu gibi– Anayasa'nın 6 (2) maddesinin 1. cümlesindeki eğitim hakkına müdahale etmektedir. Hessen Okul Yasası uyarınca devlet veya devlet tarafından eşdeğer tanınan bir okulda derslere katılma zorunluluğunun, yetiştirme haklarının izin verilebilir bir kısıtlamasını oluşturmaktadır. Özellikle, Anayasa'nın 7 (1) maddesinde yer alan devletin eğitime görevinin, ebeveynlerin çocuklarını eğitime hakkıyla eşit öneme sahip olduğu göz önüne alındığında, başvuruçuların çocuklarını eğitime hakkı kısıtlanmamıştır. Anayasanın kendisinden kaynaklanan kısıtlamalara açık olan Anayasa'nın 4 (1) maddesi ışığında, velilerin okula devam zorunluluğuna uymalarının (Eyalet) yasama organı tarafından ilgili cezai hükümlerin oluşturulması ve ceza mahkemeleri tarafından ihlal edilmesi halinde para cezası veya hapis cezası verilmesi yoluyla talep edilmesinde anayasal bir sakınca bulunmamaktadır.

Hessen de dahil olmak üzere sadece beş eyalette okula devam zorunluluğunun ihlalinin kanunla cezalandırılıyor olması ve diğer eyaletlerde sadece para cezasıyla cezalandırılıyor olması, Anayasa'nın 3 (1) maddesi kapsamındaki genel eşitlik ilkesi açısından Anayasa'ya aykırılığını tespit etmek için uygun değildir. Çünkü anayasaya uygun bir eşitlik ilkesine aykırı muamele ancak kendi yetki alanındaki tek ve aynı egemen makamdan kaynaklanıyorsa mevcuttur. Dolayısıyla bir eyalet yasama organı, diğer eyaletlerin mevzuatından farklı düzenlemeler kabul etmekten alıkonulamaz.

İhtisas mahkemelerinin bulgularına göre, çocukların refahının tehlikeye atılmamış olması ve hatta en büyük beş çocuğun iyi veya çok iyi okul bitirme yeterlilikleri elde etmiş ve iş piyasasına girişte ustalaşmış olmaları, çocukların Hessen Okul Yasası kapsamında esdeger tanınan bir okulda derslere katılmalarına izin verme yükümlülüğünü değiştirmez. *Çünkü kamunun, dini veya ideolojik motivasyonlu "paralel toplumların" ortaya çıkmasını engellemek ve azınlıkları entegre etmek konusunda meşru bir çıkarı vardır. Başarılı sonuçlar veren evde eğitim bile çocukların kendilerini farklı düşünen ve inananlarla diyaloga kapatmalarını engelleyemez ve bu nedenle özellikle bir sınıf topluluğunda yaşanan geniş bir görüş yelpazesine yönelik hoşgörüyü sürdürülebilir bir şekilde teşvik etmek için uygun değildir.*^[44]

Şikayetçilerin (aynı) çocukları zorunlu eğitimden mahrum bırakmaktan (tekrar) mahkûm edilmiş olmaları, Anayasa'nın 103 (3) maddesi uyarınca çifte cezalandırma yasağının ihlalinin teşkil etmez. Anayasa'nın 103 (3) maddesi anlamında "fiil", iddianamenin ve açılış kararının atıfta bulunduğu ve sanığın fail veya iştirakçi olarak bir suçu gerçekleştirdiği söylenen tarihsel –ve dolayısıyla zamansal ve olgusal olarak sınırlı– olaydır. Bu çerçevede, ihtisas mahkemelerinin, mahkûm edilen eylemler ile şikayetçilerin zaman içinde onlardan önce gelen davranışlarının farklı eylemler olduğu yönündeki hukuki değerlendirmesi haklıdır. Farklı mahkûmiyet kararlarına temel teşkil eden tarihsel olaylar zaman bakımından aynı değildir, zira farklı mahkûmiyet kararları suçların farklı dönemleriyle ilgilidir, dolayısıyla bu durum tek bir olgusal durumun keyfi olarak bölünmesi anlamına gelmez – ve dolayısıyla Anayasa'nın 3.1 maddesini ihlal eden bir bölünme de teşkil etmez.

Başvuruculara göre suç teşkil eden davranış, bir kez verilmiş olan "kesin ve geri alınamaz" bir inanç ve vicdan kararına atfedilebilir. Bu bağlamda

[44] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 8, 151.

şikayetçiler tarafından atıfta bulunulan Federal Anayasa Mahkemesi'nin askerlik hizmetine alternatif sivil hizmetin reddine ilişkin içtihadına göre, sivil hizmete çağrılmaya tekrar tekrar uyulmaması, birleşik ve devam eden bir iç karar açısından Anayasa'nın 103 (3) maddesi anlamında “aynı eylemi teşkil etmektedir”. Hizmetin reddi, “iyi” ve “kötü” kategorilerine yönelik sürekli ve ciddi bir vicdani karara dayanıyorsa, Anayasa'nın 3. maddesi mevcut olaylara uygulanamaz. Bir yandan vicdani retçilere, diğer yandan okul çağındaki çocukların ebeveynlerine yüklenen ve her iki durumda da yerine getirilmeyen gereklilikler farklıdır.^[45] Bu kararlar, alternatif hizmete yönelik vicdani retçilerin, devletin alternatif hizmet yükümlülüğünü bir kereliğine yerine getirme talebine uymadıkları ve bu yükümlülüğün her zaman aynı kaldığı ve sonuç olarak suçun gerçekleşmesinin bir kerelik bir ihmalde tükendiği özelliğine dayanıyordu. Oysa bu durum çocuklarını okula göndermeyen ebeveynler için geçerli değildir.

Hessen Okul Kanunu uyarınca veliler, okul çağındaki çocuklarının okuldaki derslere ve sınıflara düzenli olarak katılmalarını, ilgili okula kaydolmalarını ve kayıtlarını sildirmelerini, okul kaydı için hazır bulunmalarını ve okula devam için uygun donanıma sahip olmalarını sağlamakla yükümlüdür. Buna göre, yasal vasilerin gerekli denetim önlemlerini almayarak okul çağındaki çocuklarının okula devam zorunluluğuna düzenli olarak uymalarını sağlamamaları halinde 182. madde anlamında bir “mahkûmiyet” zaten mevcuttur. Ancak suçun bu unsuru, ebeveynlerin –örneğin kültürel veya dini nedenlerle– okul çağındaki çocuklarını aktif olarak derslere katılmaktan kasten uzak tutmaları nedeniyle de ortaya çıkabilir. Mevcut yargılamada şikayetçilere yönelik suçlamanın odak noktası ikinci varyant ve dolayısıyla aktif bir eylem olduğu için, sadece bu nedenle suçun gerçekleşmesi bir vicdani retçinin “tamamen ihmalî” ile karşılaştırılmaz.

Buna rağmen, ebeveynler çocuklarını okula gitmeye teşvik etmeseler bile, bu konudaki vicdani kararları –vicdani retçininkinden farklı olarak– karmaşık faktörlere bağlıdır ve bu nedenle çeşitli açılardan “bölünebilir” niteliktedir. Hessen Okul Kanununun 56. maddesine göre, zorunlu eğitim Hessen eyaletinde ikamet eden veya normal olarak ikamet eden tüm çocuklar, gençler ve ergenler için zorunludur. Bu nedenle zorunlu eğitim son derece kişisel bir görev olarak ortaya çıkmaktadır; ebeveynler çocuklarının her birinin okula

[45] Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 28, 264. (Askerlik hizmetine karşı vicdani ret hakkında)

gitmesini sağlamakla yükümlüdür. Böylece tek tip olarak alınan bir vicdani karar, birden fazla çocuğun zorunlu eğitiminin ihlal edilmesiyle bağlantılı olarak bir parantez etkisi yaratamaz.

Özel olarak uygulanan cezai yaptırımlar da Anayasa'nın 6 (2) maddesi ile bağlantılı olarak 4 (1) maddesi ışığında orantısız görünmemektedir. Şikayetçiler, ciddi bir dini inanç ile devlet tarafından dayatılan zorunlu eğitim arasında –ruhsal sıkıntı seviyesine ulaşan– çözülemez bir çatışma içinde olduklarını iddia edemezler. Devlet tarafından dayatılan eylem yükümlülüğü –çocuklarının eşdeğer tanınmış bir okulun derslerine katılması– ile kendi dini inançları arasındaki çelişki, yasalara aykırı davranmakta haklı olacakları kadar umutsuz ve çaresiz olduklarını kanıtlamamaktadır. Başvurucular ne çocuklarının başka bir –tanınmış– devlet okulunda ya da özel (mezhepsel) okulda eğitim görmesi gibi öncelikli bir alternatifi ciddi olarak araştırdıklarını gösterememişlerdir. Ayrıca inanç nedenlerinin, okul çağındaki çocuklarını matematik ve yabancı dil gibi ideolojik olarak tarafsız derslerden uzak tutmayı gerektirdiğini iddia etmeleri de anlaşılabilir değildir.

SONUÇ

Almanya Anayasa Mahkemesi kararlarında vurgu yapıldığı üzere; dini motivasyonlarla ilkökul çağındaki kız çocuklarının izole bir şekilde zorunlu eğitime tabi tutulması toplumsal entegrasyon ve hoşgörü kültürü için büyük problemler barındırmaktadır. Entegrasyon sadece dini veya ideolojik çoğunluğun diğer azınlıkları dışlamamasını gerektirmez; aynı zamanda toplumsal grupların kendini ayırmamasını ve farklı düşünen ve farklı inananlarla diyaloga kendini kapatmamasını da gerektirir. Bunu hoşgörü anlamında uygulamak, devlet yasa koyucusu için devlet okullarının önemli bir görevi olabilir. Tüm öğrencilerin hoşgörülü olabilmeleri ve diyalog kurabilmeleri, ileride sadece demokratik karar alma sürecine katılım için değil, aynı zamanda dini inançlar ve dünya görüşleri için de karşılıklı saygı içinde refah içinde bir arada yaşamının temel ön koşuludur. Zorunlu okul eğitiminin fikir ve değerler açısından çoğulcu olmasında anayasal açıdan pek çok olumlu sonuç doğmaktadır. İdeolojik–dinsel tarafsızlık görevi, belirli inançlara ayrıcalık tanınmasını ve diğer inançlara sahip kişilerin dışlanmasını yasaklar. Geniş bir fikir ve görüş yelpazesine açıklık, özgür demokratik bir yönetimde devlet okulunun kurucu ön koşuludur.

Türk toplumu, gerek cemaat/tarikat yapılarının oluşturduğu paralel toplumsal kümelenmeler ve gerekse düzensiz göçten kaynaklanan toplumsal gruplaşmalar nedeniyle anayasal değerler etrafında bütünleşmiş toplumsal bütünlüğünü hızlı bir şekilde kaybetmektedir. Gelecek yıllarda; paralel toplumların su anda oluşturmaya başladığı sosyolojik değişikliklerin Türk Hukuk sisteminde pek çok sorunun ortaya çıkmasına yol açacağı görülmektedir. Çeşitli cemaat ve tarikatların yönlendirmeleri ile (zaten zorunlu eğitim uygulamasına yönelik verilen tavizlere ek olarak) kız çocuklarına ayrı okul uygulamasına geçileceğine yönelik Milli Eğitim Bakanı tarafından başlatılan tartışma paralel toplumların, Türk toplumunun genel bütünlüğü içerisinde ulaştığı gücü göstermesi bakımından manidardır. Anayasal değerler etrafında toplumsal bütünleşme yerine toplumsal kutuplaşma, ayrışma ve izolasyonu daha da teşvik edecek bu tür uygulamalar; ebeveynlerinin alacağı kararlar yüzünden çocukların kendilerinden farklı düşünen kişi ve gruplarla diyalog imkânlarının kapatılmasına, dışarıya/dış dünyaya/farklı görüş ve düşüncelere kapalı ve tamamen izole edilmiş olarak oluşturulan paralel toplumlar içinde çocukların yetişmesine yol açacaktır.

KAYNAKÇA

- Bade, Klaus J. “Integration und Politik – aus der Geschichte lernen?” *APuZ Aus Politik und Zeitgeschichte*. No. 40-41 (2006): 3-6.
- Halm, Dirk und Sauer, Martina. “Parallelgesellschaft und ethnische Schichtung.” *APuZ Aus Politik und Zeitgeschichte*. No. 1-2 (2006): 18-24.
- Heesen, Jessica. “Theoretische Überlegungen und Begriffsbestimmungen – “Parallelgesellschaft.” in *Begriffe und Interpretationen Grundlegungen für das interdisziplinäre Arbeiten im Projekt*. Herausgeber Bernhard Frevel. 39-47. Münster, 2019.
- Heitmeyer, Wilhelm. “Für türkische Jugendliche in Deutschland spielt der Islam eine wichtige Rolle.” *Die Zeit*. 23.08.1996.
- Kandel, Johannes. “Organisierter Islam in Deutschland und gesellschaftliche Integration.” *Politische Akademie der Friedrich-Ebert-Stiftung Referat Interkultureller Dialog*. (September 2004). <https://library.fes.de/pdf-files/akademie/online/50372.pdf>
- Meyer, Thomas. *Die Bürgergesellschaft. Perspektiven für Bürgerbeteiligung und Bürgerkommunikation*. Bonn: Dietz, 2002.

ALMANYA ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI (Bundesverfassungsgerichtsentscheidungen)

- BVerfG, Beschluss der 2. Kammer des Zweiten Senats vom 15. Oktober 2014 -2 BvR 920/14-, Rn. 1-33, https://www.bverfg.de/e/rk20141015_2bvr092014.html
- BVerfG, Beschluss der 2. Kammer des Ersten Senats vom 15. März 2007 -1 BvR 2780/06-, Rn. 1-49, https://www.bverfg.de/e/rk20070315_1bvr278006.html
- BVerfG, Beschluss der 1. Kammer des Zweiten Senats vom 31. Mai 2006 -2 BvR 1693/04-, Rn. 1-33, https://www.bverfg.de/e/rk20060531_2bvr169304.html
- BVerfG, Beschluss der 2. Kammer des Ersten Senats vom 29. April 2003 -1 BvR 436/03-, Rn. 1-14, https://www.bverfg.de/e/rk20030429_1bvr043603.html

BVerfG, Beschluss, Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 93,1 des Ersten Senats vom 16 Mai 1995, <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv093001.html> KRUZIFIX

BVerfG, Beschluss, Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 41, 29. des Ersten Senats vom 17. Dezember 1975, <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv041029.html>

RELIGIÖSE ODER WELTANSCHAULICHE ERZIEHUNG

BVerfG, Beschluss, Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 47, 46. des Ersten Senates vom 21. Dezember 1977, <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv047046.html> SEXUALKUNDEUNTERRICHT

BVerfG, Beschluss, Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 32, 98; 93. des Ersten Senats vom 19. Oktober 1971, <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv032098.html> GESUNDBETER

BVerfG, Beschluss, Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 34, 165; 93. des Ersten Senats vom 6. Dezember 1972 auf die mündliche Verhandlung vom 26. September 1972, <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv034165.html> ELTERNRECHT

BVerfG, Beschluss, Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 108, 282. des Zweiten Senats vom 24. September 2003 auf Grund der mündlichen Verhandlung vom 3. Juni 2003 <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv108282.html> KOPFTUCH

BVerfG, Beschluss, Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 6, 32; 27;30. des Ersten Senats vom 16. Januar 1957; <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv006032.html> WÜRDE DES MENSCHEN

BVerfG, Beschluss, Bundesverfassungsgerichtsentscheidung 28, 264. des Ersten Senats vom 26. Mai 1970; <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv028243.html> DIENSTPFLICHTVERWEIGERUNG